

16. Strana ulaganja i sistem poticaja industriji

Na temelju definiranog projektnog zadatka u ovom poglavlju obrađeni su:

- analiza i dane preporuke o načinu i vrsti poticaja industrijske proizvodnje kao i obrta i preduzetništva u FBiH,
- ekonomski i pravni okvir stranih ulaganja i promoviranje izvozne orijentacije,
- mogući pravci djelovanja države za uklanjanje i ublažavanje tehnološkog zaostajanja i ograničenja u funkciji razvoja industrije i bržeg pristupa EZ fondovima, te stvaranje uvjeta i ambijenta za modernu, profitabilnu, izvozno-orijentiranu industrijsku proizvodnju.

Metodologija rada

Prikupljanje i obrada podataka iz različitih izvora i to:

1. Anketiranjem privrednih subjekata; izbor privrednih subjekata izvršen je na nivou kompletnog projekta i za ovu oblast obuhvata preduzeća iz:
 - Metaloprerađivačke industrije,
 - Elektro-industrije,
 - Vojne industrija,
 - Hemijske i farmaceutske industrije,
 - Prerade drveta,
 - Kože, tekstila i obuće i
 - Građevinarstva.
2. Prikupljanje i obrada podataka od strane relevantnih institucija kantona/županija, Federacije Bosne i Hercegovine, Bosne i Hercegovine.
3. Prikupljanje i obrada literaturnih izvora i različitih analiza nastalih u proteklom periodu u Bosni i Hercegovini i zemljama uže regije, kao i određenog broja do sada urađenih studija na temu stranih ulaganja u zemljama u tranziciji od strane uglednih svjetskih i evropskih institucija.
4. Sagledavanje postojećeg stanja na terenu po pitanju stranih ulaganja i drugih oblika poticaja industrije kao i cjelokupnog pravno-ekonomskog okvira, vršenje

određenih komparacija sa zemljama evropske unije kao i zemljama u tranziciji kao što je i Bosna i Hercegovina.

5. Izrada prijedloga i preporuka u duhu odgovora na postavljeni projektni zadatak.

16.0 Uvod

Opća je konstatacija da Bosna i Hercegovina po ekonomskim pokazateljima zaostaje iza nekih naprednijih tranzicijskih ekonomija. Zemlji je potreban ekonomski rast koji bi joj omogućio brže ekonomsko integriranje s Evropskom unijom (EU) i time podigao životni standard svih njenih građana. Održivi ekonomski rast presudno ovisi o količini i kvaliteti ulaganja što ga ostvaruju preduzeća. Za preduzetnike je, u pretvaranju njihovih stvaralačkih ideja u profitabilne projekte, nužna dostupnost internih ili eksternih izvora finansiranja. Zadržane zarade često nisu dovoljne za znatnija ulaganja tako da preduzeća trebaju eksterni izvor finansiranja.

Za preduzeće postoje tri temeljne mogućnosti ostvarivanja eksternog finansiranja:¹

1. bankovni krediti,
2. tržište kapitala,
3. izravna strana ulaganja.

Problem s bankama je to što one općenito nisu voljne kreditirati preduzeća u potrebnom opsegu, posebno u tranzicijskim ekonomijama.

Tržište kapitala sigurno u njima nema onu ulogu koju ima u razvijenim državama jer su na njemu niski nivoi tržišne kapitalizacije i transparentnosti.

Izravna strana ulaganja (*foreign direct investment* – FDI), predstavljaju poseban oblik finansiranja. Ona obuhvaćaju ulaganja u vlasničku glavicu u iznosu većem od 10% običnih dionica ili glasačkog prava, vlasnički udio reinvestirane dobiti izravnog investitora i ostali izravni investirani kapital, koji se sastoji od kreditiranja između izravnog ulagača i njegove podružnice (United Nations, 2001:195). Temeljno, FDI mogu biti *investicije u ledinu* (*greenfield investments*) ili *preuzimanja i spajanja* (*mergers and acquisitions*). FDI se u ekonomijama u tranziciji pokazao kao stabilniji izvor finansiranja od bilo kojeg drugog priliva stranog kapitala i većinom ne stvara dug u stranoj valuti. Posebna važnost FDI-ja za zemlje središnje i istočne Europe (CEEC) proizlazi iz uvoza proizvodnoga i organizacijskog znanja (*know-how*) stranih tvrtki, što je pogotovo važno u restrukturiranju ekonomija u tranziciji prema konkurentnijem sistemu. Nadalje, strani ulagač omogućuje lakši pristup drugim tržištima. Općenito, međunarodni rizik i rangiranje zemlje prema stepenu ostvarenih reformi pozitivno su korelirani s obujmom FDI-ja koji zemlja uspije ostvariti.

¹ Cvijanović, V., Kušić, S., Izravna strana ulaganja kao izvori financiranja, Financijska teorija i praksa 26 (4) str. 879-893, Zagreb, 2002

U okviru davanja odgovora na postavljeni projektni zadatak pored stranih ulaganja, kojima će biti posvećena najveća pažnja, neće se izostaviti i drugi vidovi poticaja preduzećima.

16.1 Mogući načini poticaja industrijske proizvodnje u FBiH

U sklopu realiziranja ovog dijela oblasti izvršen je snimak stanja na terenu prema zajedničkom upitniku u okviru kojeg je bilo 8 pitanja koja se direktno odnose na strana ulaganja i sistem poticaja razvoja. Izgled tog dijela upitnika dan je u prilogu V, dio L.

U svom radu analizirali smo ukupno 59 preduzeća iz različitih industrijskih grana. Upitnici koje smo obrađivali odnosili su se na preduzeća prikazana u tabeli 16.1.

Tabela 16.1 Preduzeća čiji su upitnici obrađivani

R. br.	Naziv i sjedište preduzeća	R. br.	Naziv i sjedište preduzeća
	Metalna i elektro-industrija		Hemijska i farmaceutska industrija
1.	FEAL d.o.o. Široki brijeg	1.	DITA INDUSTRIJA DETERDŽENATA D.D.TUZLA
2.	FE-AL d.o.o. Mostar	2.	SISECAM " SODA D.O.O. LUKAVAC
3.	Livnica Čelika Tuzla	3.	POLIOLCHEM D.O.O. TUZLA
4.	P.D. Igman d.d. Konjic	4.	SOLANA D.D. TUZLA
5.	Elektroremont d.d. Banovići	5.	KOKSARA LUKAVAC
6.	Remontmontaža d.d. Tuzla		Vojna industrija
7.	ALUMINIJ d.d. MOSTAR	1.	UNIS „GINEX“ d.d. za proizvodnju i promet hemikalija, pripalnih i inicirajućih sredstava Goražde
8.	ENERGOINVEST, d.d. Sarajevo	2.	P.D. Igman d.d. KONJIC
9.	Fabrika autodijelova Jelah-Tešanj	3.	PRETIS d.d.VOGOŠĆA
10.	„Metalno“ Zenica	4.	Dioničarsko društvo za preciznu mehaniku, optiku, optoelektroniku i elektroniku ZRAK d.d. Sarajevo
11.	PETROLINVEST d.d. Sarajevo		Drvena industrija
12.	UNIS PRETIS ds.o.o Vogošća	1.	DALAS BH d.o.o. Sarajevo- Ilidža
13.	P.D.RUDSTROJ d.d. Kakanj	2.	EKONOMIC d.o.o. Vitez
14.	Strolit d.o.o, Odžak	3.	JADRINA d.o.o Gračanica
15.	TVORNICA ALATA GORAŽDE D.D.	4.	ŠIPAD-EKSPORT IMPORT d.d. za trgovinu i inženjering Sarajevo
16.	„UNIKLIMA“ d. d. Sarajevo	5.	MALAGIĆ d.o.o Živinice
17.	Željezara „Ilijaš“ d.d. Ilijaš	6.	PALAVRA d.o.o. Nova Bila
18.	ŽICA d.d. Sarajevo	7.	KONTINENTAL d.o.o Kiseljak
19.	Arcelor Mittel Zenica	8.	TAMEX d.o.o. Busovača
20.	Elektrokontakt Vareš		Koža, tekstil, obuća
21.	ENKER TEŠANJ	1.	FORTUNA d.d. Gračanica
22.	FAMOS SARAJEVO	2.	IMK KULA d.o.o. Gradačac
23.	HELIOPLAST GRAČANICA	3.	KONFEKCIJA BORAC D.D. TRAVNIK
24.	UNIS KOVINA VISOKO	4.	VIS d.o.o. Gornji Vakuf- Uskoplje
25.	MANN HUMMEL TEŠANJ	5.	BONTEX d.o.o. Maglaj
26.	POBJEDA TEŠANJ		Građevinarstvo

27.	TMD AI GRAČANICA	1.	GRANIT d.d. Jablanica
28.	UNITAC SARAJEVO	2.	SIPOREX d.d. Tuzla
29.	PREVENT SARAJEVO		
30.	«BIRA» d.d. Bihać		
31.	ELIR «Nikola Tesla» d.d. Tuzla		
32.	«GRAEWE TADIV» d.o.o		
33.	SOKO-Tvornica Transmisija d.o.o		
34.	«TGA»Dioničko društvo, STOLAC		
35.	Jajce Alloy Wheels Jajce		

Na temelju prikupljenih podataka, izvršena je njihova obrada po postavljenim pitanjima i sačinjena sveobuhvatna analiza². U toj informaciji bila su obrađeno ukupno 52, do tada, dobivena upitnika. Kasnije je još obrađeno 7 upitnika koji su u međuvremenu pristigli.

Kao što se moglo vidjeti iz obrasca upitnika, kao mogući načini poticaja industrijske proizvodnje analizirani su:

- poticaji od strane Vlade federacije ili kantona/županije,
- poticaji temeljem stranih ulaganja,
- poticaji iz različitih fondova,
- poticaji temeljem ulaganja kroz transfera novih tehnologija, i
- ostali poticaji.

U tabeli 16.2 prikazani su podaci u fizičkim jedinicama (KM) navedenih poticaja. Procenti koji su navedeni u tabeli predstavljaju odnos broja subjekata koji su koristili neke od poticaja prema ukupnom broju subjekata iz pripadajuće grupacije subjekata. Iz tabele je jasno vidljivo :

- dvije grupacije (drvena industrija i građevinarstvo) nisu koristili nikakve poticaje,
- strana ulaganja je najviše korišteni poticaj (15 subjekata od ukupno 599, odnosno 25,42%,
- drugi na rang listi poticaja po zastupljenosti (ne i po vrijednosti) su poticaji od strane Vlade federacije ili kantona/županija

Tabela 16.2 Iznosi ulaganja po vrsti poticaja

Sektor (Industrija)	Vlada Federacije	Strana ulaganja	Fondovi	Transfer tehnologije	Ostalo
Metalna i elektro (35 subjekta)	1.128.000 5/35 (14,28%)	136.699.305 12/35 (34,28%)	50.000 1/35 (2,8%)	889.972 2/35 (5,7%)	61.150.000 4/35 (11,42%)

² Pregled odgovora na sva pitanja ankete po pitanju stranih ulaganja i poticaja nalazi se u prilogu 1.

Hemijsko-farmaceutska (5 subjekata)		47.493.374 2/5 (40%)	65.700 1/5 (20%)	5.000.000 1/5 (20%)	26.000.000 1/5 (20%)
Vojna (4 subjekta)	400.000 1/4 (25%)				
Drveno prerađivačka (8 subjekata)					
Koža, obuća, tekstil (5 subjekata)	450.000 2/5 (40%)	500.000 1/5 (20%)			
Građevinarstvo (2 subjekta)					
UKUPNO (59 subjekta)	1.978.000 8/59 (13,5%)	184.692.679 15/59 (25,42%)	115.700 2/59 (3,38%)	5.889.972 3/59 (5,08%)	87.150.000 5/59 (8,4%)

Tabela 16.3 Procentualna zastupljenost vrste poticaja

Sektor (Industrija)	Vlada Federacije	Strana ulaganja	Fondovi	Transfer tehnologije	Ostalo	UKUPNO
Metalna i elektro	0,403%	48,851%	0,017%	0,318%	21,852%	71,441%
Hemijsko - farmaceutska		16,972%	0,024%	1,786%	9,291%	28,073%
Vojna	0,1429%					0,1429%
Drveno prerađivačka						
Koža, obuća, tekstil	0,161%	0,1799%				0,341%
Građevinarstvo						
UKUPNO	0,7069%	66,004%	0,041%	2,104%	31,143%	100%

S druge strane interesantno je pokazati i stanje po pitanju procentualnog sudjelovanja pojedinih vrsta poticaja u ukupnom iznosu poticaja. Ti podaci pokazani su u tabeli 16.3 Vidljivo je nekoliko karakterističnih elemenata i to:

1. po vrsti poticaja na prvom mjestu se nalaze poticaji zasnovani na stranim ulaganjima (66,004%), a na drugom mjestu poticaji koji su svrstani u kategoriju ostalih (31,143%).
2. strana ulaganja su najviše zastupljena u svim grupacijama koje su tu vrstu poticaja koristile.

3. Najveći procent (71,441%) svih poticaja korišten je u metalnom i elektro-sektoru, odnosno grupaciji.

Temeljem uvida u podatke koji se nalaze u popunjenim upitnicima da se zaključiti sljedeće:

- Od ukupno obrađenih 59 firmi, 33 je koristilo sredstva poticaja (različiti izvori) i to:
 1. 8 firmi poticaje od strane Vlade federacije ili kantona/županija,
 2. 15 firmi poticaje navedene kao strana ulaganja,
 3. 2 firme poticaje iz fondova,
 4. 3 firme poticaje po osnovu ulaganja kroz transfer u nove tehnologije
 5. 5 firmi poticaje svrstane u ostale izvore.
- Najmanje poticaja, odnosno nikako nije korišteno u drveno-prerađivačkoj industriji i u građevinarstvu.
- Gledano iz aspekta vrijednosnih iznosa, strana ulaganja iznose 184.692.679 KM ili 66,004% od ukupnih sredstava poticaja po svim osnovama.
- Strana ulaganja su, u najvećem broju slučajeva, uglavnom realizirana na temelju sklopljenog ugovora s nekom stranom firmom, ali su se javili i sljedeći slučajevi:
 1. ulaganja su bila u procesu privatiziranja firme,
 2. ulaganja od strane Vlade druge države,
 3. strano ulaganje je bilo od strane privatnih osoba.
- Mišljenja o sistemu poticajnih mjera Vlade Federacije kreću se u jako širokom intervalu od onih koje misle da su katastrofalne do onih koji misle da su dobre ali da bi još nešto trebalo učiniti (popraviti) da bi bile bolje. Za ilustraciju navodimo nekoliko karakterističnih odgovora:
 1. nema nikakvih poticajnih mjera (aktivnosti Vlade svode se na prikupljanje informacija; nikada nismo dobili nikakav vid poticaja, a tražili smo više puta; bez vidljivih i konkretnih mjera; skoro da ne postoje, loša promocija, nesaradnja s poslodavcima),
 2. nisu usklađene s nadležnostima organa BiH,
 3. nema sistematskog pristupa; organizirane i systemske poticajne mjere gotovo da i ne postoje,
 4. zbog nedostatka strategije razvitka, teško se može govoriti o sistemu poticajnih mjera,
 5. sistem je neefikasan i nepravedan; zanemareni su poticaji već postojećim preduzećima,
 6. nema pravovremenih informacija kako kod njihovog donošenja, a posebice u toku realizacije,

7. Vlada mora sagledavati prioritete u razvojnoj ekonomskoj strategiji i definirati mjere za njihovo ostvarivanje. Poticaji moraju biti u funkciji strateškog razvoja,
 8. „Najgore“; Male i slabe; Loše, Katastrofalno.
- Najčešći problemi koji su se javljali kod realiziranja finansijskih poticaja iz aspekta stranih ulaganja su: dugo čekanje, nepovjerenje stranih ulagača, carinski problemi, visoke stope poreza , dug proces registriranja stranih ulaganja itd.

U prilog ovome su i podaci koji se mogu naći u izvještaju Poslovanje za 2008. godinu (Doing Business 2008). U tom izvještaju BiH je rangirana na 105. mjestu od 178 privreda u smislu opće lakoće poslovanja. Kada se to promatra u kontekstu blizine Evropskog tržišta, ovaj rang izgleda kao propuštena prilika. Detaljniji pregled rangiranja iz izvještaja Poslovanja (Doing Business) ukazuje na mnogo gore rezultate u više oblasti: pokretanje preduzeća (rang 150), rješavanje licenci (rang 150), registriranje imovine (rang 144), plaćanje poreza (rang 142), izvršavanje ugovora (rang 126), te zapošljavanje radnika (rang 114). S druge strane, oblasti u kojima je BiH, kako izgleda, nešto postigla, kao što su dobijanje kredita (rang 13) i zatvaranje preduzeća (rang 61) i dalje predstavljaju izvore konkretne zabrinutosti za preduzeća u BiH.

Detaljniji podaci po navedenom dati su u tabeli 16.4.

Tabela 16.4 Poslovanje (Doing business) u BiH

Doing Business tema	Rang za 2007. god.	Rang za 2008. god.	Promjena*
Lakoća poslovanja	105	105	0
Pokretanje preduzeća	147	150	-3
Pribavljanje licenci	150	150	0
Zapošljavanje radnika	115	114	+1
Registriranje imovine	143	144	-1
Dobijanje kredita	12	13	-1
Zaštita investitora	81	83	-2
Plaćanje poreza	143	142	+1
Trgovanje preko granica	67	53	+14
Izvršavanje ugovora	125	126	-1
Zatvaranje preduzeća	69	61	+8

Posebno interesantan je i podatak po pitanju registriranja i pokretanja poslovanja. Isti izvor navodi da standardno malo ili srednje preduzeće mora proći kroz oko 12 procedura, za što mu treba, u prosjeku, više od 54 dana, da bi pokrenulo rad na zakonski način. Broj procedura i njihovo trajanje ostali su na istom nivou tri uzastopne godine. Ti podaci ukazuju na to da implementiranje programskih reformi još uvijek nije uhvatilo priključak sa realnošću sa kojom se suočavaju preduzeća u BiH. Iako je tačno da je BiH ostvarila napredak u vezi sa

registriranjem poslovanja, smanjivanjem broja koraka i dana koji se zahtijevaju, preduzećima je i dalje potrebno dugo vrijeme da *pokrenu* rad.

Ovdje je važno još istaći da razlike po navedenim elementima postoje od kantona/županije do kantona/županije, grada do grada što se ilustrira tabelom 16.5.

Tabela 16.5 Indikatori poslovanja (Doing Business) na pod-državnom nivou

	BiH	Sarajevo	Banja Luka	Mostar
Pokretanje poslovanja				
Vrijeme (u danima)	54	54	51	51
Cijena (% GNI per capita)	30	30	33	40
Procedure	12	12	11	11
Licenciranje				
Vrijeme (u danima)	467	467	306	541
Cijena (% GNI per capita)	790	790	129	254
Procedure	16	16	16	16
Registriranje nekretnina				
Vrijeme (u danima)	331	331	145	157
Cijena (% GNI per capita)	5	5	3	5.5
Procedure	7	7	11	8
Izvršavanje ugovora				
Vrijeme (u danima)	595	595	1,480	1,390
Cijena (% GNI per capita)	38	38	41	34
Procedure	38	38	38	38

- Po pitanju postojanja jasnih prava, obveza i povlastica za strana ulaganja prevladava mišljenje da postoje jasna prava, obveze i povlastice uz neke male sugestije dopuna zakona u cilju privlačenja investitora. U tom kontekstu izdvajamo odgovor: „Zakon je jasan, ali su potrebne određene dopune u cilju privlačenja kvalificiranih investitora, potrebno je jasan i predvidiv zakonodavni i regulatorni okvir koji će eliminirati nesigurnost koju investitori žele izbjeći i spriječiti monopol“.
- Postupak odobravanja i registriranja stranih ulaganja, velika većina anketiranih koji su odgovorili, smatra veoma sporim i neizvjesnim.

Ovdje je interesantno prikazati nekoliko tabela (16.6, 16.7, 16.8) koje daju poređenje indikatora za pokretanje poslovanja u BiH, Jermeniji i Mauricijusu, (Doing Business 2008).

Tabela 16.6 Poređenje procedura za registriranje i pokretanje poslovanja

<i>vrijeme potrebno za završavanje procedure navedeno je u zagradama</i>		
Bosna i Hercegovina (Rang u pokretanju poslovanja = 150)	Jermenija (Rang u pokretanju poslovanja = 47)	Mauricijus (Rang u pokretanju poslovanja = 8)
1. Izrada osnivačkih akata i njihovo ovjeravanje kod notara u općinskoj kancelariji (1 dan)	1. Registriranje imena kompanije u Državnom odjelu za patente (2 dana)	1. Pretraga imena kompanije i rezerviranje predloženog imena (1 dan)
2. Dobijanje potvrde iz poslovne banke da je puni iznos kapitala uplaćen; plaćanje takse za registriranje na budžetski račun kantonalnog suda (1 dan)	2. Nabavljanje pismene potvrde o deponovanju osnivačkog kapitala u banci (1 dan)	2. Osnivanje i registriranje preduzeća (2 dana)
3. Pribavljanje potvrde od poreskih organa o tome da osnivači nemaju nikakva poreska dugovanja (1 dan)	3. Pribavljanje kartice za registriranje iz Državne kancelarije za registraciju i ispunjavanje kartice (1 dan)	3. Primanje inspekcije lokalnih nadležnih organa (oko 4 dana)
4. Sudsko registriranje u kantonalnom sudu (15 dana)	4. Plaćanje naknade za registriranje u bilo kojoj banci (1 dan)	4.* Plaćanje taksi za licenciranje (1 dan, paralelno sa procedurom 3)
5. Nabavljanje pečata kompanije (1 dan)	5. Registriranje u Državnoj kancelariji za registraciju (7 dana)	5.* Registriranje u Kancelariji za socijalno osiguranje (1 dan, paralelno sa procedurom 3)
6. Podnošenje zahtjeva za izdavanje rješenja o namjeravanim aktivnostima u nadležnoj općini (1 dan)	6. Registriranje kod poreske uprave radi dobijanja poreskog identifikacionog broja (PIB) (2 dana)	6.* Pravljenje pečata kompanije (1 dan, paralelno sa procedurom 3)
7. Podnošenje zahtjeva za izdavanje dozvole za korištenje kod kantonalnog ministarstva trgovine (15 dana)	7. Dobijanje rješenja o pravu iz Državnog odjela policije za naručivanje pečata za sve zvanične transakcije kompanije (1 dan)	
8. Podnošenje zahtjeva za identifikacioni broj kompanije kod nadležne kancelarije poreske uprave (15 dana)	8. Naručivanje pečata (2 dana)	
9. Otvaranje računa kompanije u poslovnoj banci (1 dan)	9. Registriranje u kancelariji za statistiku (1 dan)	
10. Registriranje zaposlenih za penzijsko osiguranje u Zavodu za penziono osiguranje (1 dan)		
11. Registriranje zaposlenih za zdravstveno osiguranje u Zavodu za zdravstveno osiguranje (1 dan)		
12. Usvajanje i objavljivanje pravilnika o pitanjima plaća, organizacije rada, discipline i drugih regulativa vezanih za zaposlene. (1 dan)		

Tabela 16.7 Pribavljanje licenci

<i>vrijeme potrebno za završavanje procedure navedeno je u zagradama</i>		
Bosna i Hercegovina (Rang u pribavljanju licenci = 150)	Gruzija (Rang u pribavljanju licenci = 11)	Danska (Rang u pribavljanju licenci = 6)
1. Traženje izvoda iz katastarskog plana koji prikazuje status zemljišne parcele (7 dana)	1. Traženje i dobijanje izvoda iz Državnog javnog registra (1 dan)	1. Traženje i dobijanje dozvole za pokretanje građevinskih radova u općini (40 dana)
2.* Pribavljanje izvoda iz knjige zemljišnog registra koji prikazuje odgovarajuću registraciju (1 dan)	2. Traženje i dobijanje uvjeta za izgradnju od Službe za urbanističko planiranje u Tbilisiju (30 dana)	2. Primanje građevinske inspekcije iz nadležnog organa (1 dan)

3. Pribavljanje urbanističke saglasnosti iz općine (Odjel za urbanizam) (30 dana)	3. Traženje i dobijanje uvjeta inženjerske geološke studije od sertifikovane kompanije za geologiju i inženjering (10 dana)	3. Traženje i dobijanje priključka za električnu energiju (5 dana)
4. Pribavljanje preliminarne potvrde o instalacijama za grijanje i električnu energiju (29 dana)	4. Traženje i dobijanje odobrenja arhitektonskog i građevinskog plana iz Službe za urbanističko planiranje u Tbilisiju (20 dana)	4.* Traženje i dobijanje priključka za vodovod i kanalizaciju (5 dana)
5.* Pribavljanje preliminarne potvrde o projektima za sistem vodo-snabdijevanja i kanalizacije (28 dana)	5. Traženje i dobijanje građevinske dozvole od Službe za urbanističko planiranje u Tbilisiju (10 dana)	5.* Traženje i dobijanje priključka za telefon (5 dana)
6.* Pribavljanje preliminarne potvrde studije o sprečavanju požara i eksplozija (4 dana)	6. Traženje i primanje inspekcije radi potvrde priključka na vodovodnu mrežu (2 dana)	6.* Primanje konačne inspekcije i dobijanje dozvole za korištenje (5 dana)
7. Pribavljanje uvjerenja tehničke revizije glavnog projekta (5 dana)	7. Traženje i primanje inspekcije radi potvrde priključka na električnu mrežu (2 dana)	
8. Podnošenje zahtjeva za izdavanje građevinske dozvole u općini (30 dana)	8. Traženje i dobijanje priključka za telefon (5 dana)	
9. Traženje označavanja zemljišne parcele (7 dana)	9. Traženje i dobijanje snimka parcele i protokola od Agencije za arhitektonske inspekcije (1 dan)	
10. Obavješćavanje općine o početku radova (1 dan)	10. Traženje i dobijanje protokola o završetku osnovne strukture zgrade od Agencije za arhitektonske inspekcije (1 dan)	
11. Traženje priključka za telefon (13 dana)	11. Traženje i dobijanje sertifikata za korištenje zgrade - građevinske potvrde od Specijalne komisije (30 dana)	
12.* Traženje priključka za vodovod i kanalizaciju (10 dana)	12. Registriranje zgrade u Državnom javnom registru (1 dan)	
13.* Traženje priključka za električnu energiju (5 dana)		
14. Zahtjev za izdavanjem dozvole za korištenje zgrade (30 dana)		
15.* Primanje tehničke inspekcije (1 dan)		
16. Registriranje zgrade u knjizi katastra (315 dana)		

Tabela 16.8 Administrativno opterećenje koje predstavlja plaćanje poreza

Bosna i Hercegovina (Rang prema plaćanju poreza = 142)			Estonija (Rang prema plaćanju poreza = 31)			Mauricijus (Rang prema plaćanju poreza = 11)		
Porez ili obavezni doprinos	Broj plaćanja	Vrijeme (broj sati)	Porez ili obavezni doprinos	Broj plaćanja	Vrijeme (broj sati)	Porez ili obavezni doprinos	Broj plaćanja	Vrijeme (broj sati)
Doprinosi za socijalno osiguranje	12	96	Doprinosi za socijalno osiguranje	0	34	Doprinosi za socijalno osiguranje	1	100
Porez na dobit	12	80	23/77 Porez na dobit na	1	20	Porez na dobit preduzeća	1	13

preduzeća			stvarne i predvođene raspodjele (porez na dividende)					
Porez na plaće	0		Porez na dodatne koristi	0				
Porez na gorivo	1		Porez na gorivo	1				
Porez na imovinu	12		Porez na imovinu (zemljište)	1		Porez na prenos imovine	1	
Lokalni porez na imovinu	1		Osiguranje za slučaj nezaposlenosti	0		Porez za vijeće	1	
			Porez na vozila	4		Porez za puteve	1	
Općinski porez	1		Porez na oglašavanje	1		Dažbina za pečat	1	
Osiguranje od nesretnih slučajeva	0		Dažbina za pečat	1				
Porez na dodanu vrijednost (PDV)	12	192	Porez na dodanu vrijednost (PDV)	1	27	Porez na dodanu vrijednost (PDV)	1	48
Ukupno	51	368	Ukupno	10	81	Ukupno	7	161

- Na temelju odgovora po pitanju izvoznih planova, odgovori upućuju da svi planiraju povećanje izvoza od onih koji to planiraju od 10% do onih koji to planiraju u 100% iznosu,
- U jako širokoj lepezi odgovora na pitanje: šta bi trebalo mijenjati u zakonskoj legislativi?, u konačnici, oni se svode na to da je potrebno temeljito analiziranje spomenute legislative i njeno prilagođavanje legislativi koja kao takva postoji u EU što je i cilj Federacije i naravno Bosne i Hercegovine.

Prema podacima FIPA BiH iz 2004. u Bosni i Hercegovini postoji (usvojeno je) 13 zakona koji se odnose na direktna strana ulaganja i to:

1. Zakon o politici direktnih stranih ulaganja,
2. Zakon o vanjskotrgovinskoj politici,
3. Zakon o carinskoj politici,
4. Zakon o konkurenciji,
5. Zakon o slobodnim zonama,
6. Zakon o industrijskom vlasništvu,
7. Zakon o autorskim pravima,
8. Zakon o privatizaciji preduzeća i banaka,
9. Zakon o centralnoj banci,
10. Zakon o komunikacijama,

11. Zakon o udruženjima i fondacijama,
12. Zakon o koncesijama,
13. Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja.

16.2 Ekonomski i pravni okvir stranih ulaganja i promoviranje izvozne orijentacije

16.2.1 Uvod

Kapital je neophodan faktor ekonomskog, i na njemu temeljenog, društvenog razvoja svake zemlje. Međutim, za mnoge zemlje u razvoju, a posebno zemlje u tranziciji, sopstveni akumulirani kapital nedostatan je da bi generirao ubrzan i uravnotežen razvoj. S druge strane, takve zemlje danas jednostavno nemaju na raspolaganju dovoljno vremena za dugotrajan proces koncentriranja i centraliziranja kapitala, kakav se odvijao u zemljama Zapada na početku prošlog vijeka. Za finansiranje razvoja od domaćih izvora preostaje im još deficitno finansiranje (ekspanzivna monetarna i fiskalna politika) koje je veoma teško kontrolirati i koje predstavlja potencijalnu opasnost po stabilnost ekonomije, a od stranih izvora (koji su često uvjetovanog karaktera) – pomoć donatora, krediti i strane investicije.

Posljednje decenije u razvoju svjetske privrede karakterizirao je upravo značajan nedostatak sredstava za finansiranje razvoja, kako zbog naglaska na restriktivnim politikama u cilju obuzdavanja inflacije, tako i zbog trenda opadanja oficijelne razvojne pomoći i pogoršanih uvjeta pristupa svjetskim finansijskim tržištima. Iz tog razloga strane direktne investicije (*FDI – foreign direct investment*) postale su veoma važan potencijalni izvor kapitala za mnoge zemlje. Dominacija neoklasične ekonomske doktrine promijenila je negativan stav manje razvijenih zemalja prema FDI, koji je bio karakterističan za 60-te i 70-te godine XX vijeka, promovišući FDI u pokretača značajnih efekata u proizvodnji, transfera znanja i tehnologije, i ekonomskog rasta i razvoja zemalja primalaca investicija. FDI se danas posebno preporučuju tranzicijskim ekonomijama za koje je karakterističan hronični nedostatak sredstava za finansiranje ekonomskog razvoja - ubrzane reforme zahtijevaju velike iznose finansijskih sredstava, a istovremeno dolazi do privremenog usporavanja ekonomske aktivnosti, što još više zaoštrava problem oskudice kapitala. Za Bosnu i Hercegovinu, kao zemlju koja je istovremeno nastojala izvršiti obnovu nakon višegodišnjeg rata, ubrzati ekonomski razvoj i provesti tranziciju (političku, pravnu, ekonomsku i društvenu), ključno pitanje je takođe bilo kako obezbijediti finansiranje tih procesa. Sopstveni kapital bio je nedovoljan, pristup stranim kreditima i međunarodnim finansijskim tržištima limitiran zbog političke nestabilnosti i naslijeđenog vanjskog duga, a mogućnost korištenja ekspanzivnih makroekonomskih politika uskraćena zbog aranžmana valutnog odbora i fiskalne discipline sugeriranih od strane međunarodnih finansijskih institucija. Stoga je u prvim poratnim godinama strani kapital pristizao u BiH uglavnom u vidu multilateralne i bilateralne pomoći. Međutim, nakon nekoliko godina pomoć donatora se počela osjetno

smanjivati, a ekonomska aktivnost još uvijek se velikim dijelom zasnivala na tom vanjskom stimulansu. Mnogi su tada u privlačenju FDI vidjeli novi podstrek dinamiziranju ekonomije BiH. Privlačenje stranih investitora postalo je jedan od prioritetnih zadataka. Međutim, za to je bilo potrebno kreirati odgovarajuće uvjete: političke, pravne, institucionalne i ekonomske.

Cilj ovog istraživanja je da, analizirajući obim, strukturu i dinamiku priticanja FDI u BiH u periodu 1994.-2007. godine, omogući uvid u prisustvo FDI u BiH, te da identificira osnovne karakteristike investicijske klime u zemlji, sa posebnim osvrtom na prednosti i poticaje za privlačenje stranih investitora. U tu svrhu korištene su metode analize, prevashodno deskriptivne i komparativne, te metod deskriptivne statistike. Istraživanje je izvršeno na osnovu podataka iz sekundarnih izvora, domaćih i međunarodnih.

16.2.2 Analiza direktnih stranih ulaganja u BiH

16.2.2.1 Obim i kretanje FDI u BiH

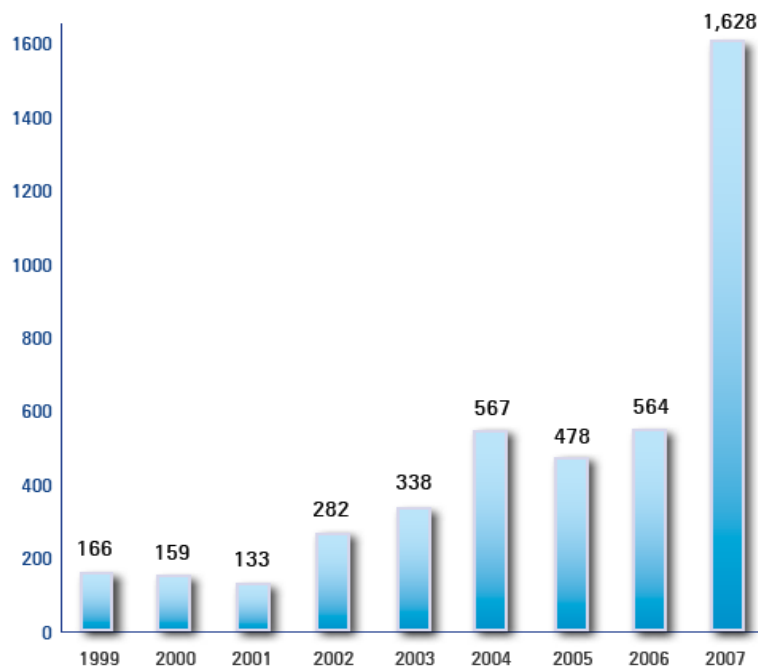
U periodu 1995.-2001. godišnji prilivi FDI u BiH bili su veoma niski, tako da je ukupni registrirani iznos FDI u BiH bio zanemariv i u apsolutnom smislu, i u poređenju sa zemljama u okruženju. Ilustracije radi, ukupni akumulirani iznos FDI u BiH u navedenom periodu bio je manji nego priliv FDI u Hrvatsku samo u 2001. godini. Glavnina pristiglog kapitala u BiH odnosila se na male kompanije, tj. usitnjena ulaganja (često samo zakonom propisano minimalno učešće), usmjerena većinom na istraživanje tržišta, bez ozbiljne namjere investitora da posluje u BiH u bliskoj budućnosti. Međutim, u 2002. godini došlo je do preokreta i naglog porasta priliva FDI, čak za 120% u odnosu na prethodnu godinu.³ Od tada do danas priliv FDI u BiH bilježi kontinuiran rast. Strani investitori su u 2007. godini uložili u BiH tri puta više nego prethodne godine, a deset puta više nego sedam godina ranije. Ukupni iznos FDI dostigao je 4,6 milijardi EUR. Obim i kretanje FDI u BiH za period 2000.-2007. prikazan je u tabeli 16.10, a na slici 16.1 priliv FDI za period 1999.-2007.

Tabela 16.10 Obim i kretanje FDI u BiH (2000-2007.)

Pokazatelji	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.*
Godišnji priliv FDI (mil EUR)	159	133	282	338	567	478	564	1.628
Doprinos FDI GDP (%)	2,9	2,2	4,3	4,6	7,0	5,5	5,8	14,0

*procjena (Izvor: FIPA, Investment Opportunities 2008, Sarajevo, 2007.)

³ MVTEO BiH, Izvještaj o FDI u BiH, Radni materijal, Sarajevo, 2003.

Slika 16.1 Priliv FDI u BiH (1999-2007.) u mil EUR

Izvor: FIPA, Investment Opportunities 2008, Sarajevo, 2007.

Evidentno je da je postignut određen napredak u privlačenju FDI. Međutim, ako uzmemo u obzir potrebe za investicijama u privredi BiH ili ako uporedimo podatke o obimu i kretanju FDI u BiH sa istovrsnim podacima u ostalim zemljama jugoistočne Evrope, činjenica je da je napredak nedovoljan da bi se bitnije promijenila ekonomska situacija u zemlji. Prema podacima EBRD-a, BiH je po godišnjem prilivu FDI nešto ispred Albanije, Makedonije i Crne Gore, ali značajno zaostaje za Rumunijom, Bugarskom, Hrvatskom i Srbijom (Tabela 16.11). Godišnji priliv FDI u Hrvatsku u 2007. godini još uvijek je, kao što je to bio slučaj i prije nekoliko godina, veći od ukupnog iznosa koji su strani investitori unijeli u BiH u desetogodišnjem periodu (1997.-2007.).

Tabela 16.11 FDI u zemljama jugoistočne Evrope (2007.)

mil USD

Zemlja	Priliv FDI		Ukupan iznos FDI
	2006.	2007.*	
Rumunija	11.430	9.659	32.087
Bugarska	7.333	8.154	21.507
Hrvatska	3.170	3.845	12.661
Srbija	4.264	2.195	8.895
Bosna i Hercegovina	423	1.600	3.111
Albanija	325	623	2.235
Makedonija	424	321	1.795
Crna Gora	650	1.000	1.333

*procjena (Izvor: www.ebrd.com <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/mptfdi.xls>)

16.2.2.2 Struktura FDI u BiH

Strane investicije mogu imati različite oblike i različitu strukturu (vlasničku, sektorsku, geografsku i dr.). Ulaganje može biti izvršeno u obliku gotovine, sredstava ili prava. Može se raditi o preuzimanju ili spajanju postojećih kompanija, što se obično povezuje sa privatizacijskim projektima ili se može raditi o potpuno novim ulaganjima tzv. *green-field* investicijama. Sa stanovišta vlasništva nad investicijom, postoje investicije koje su u potpunosti u stranom vlasništvu i tzv. *joint ventures* odnosno zajednička ulaganja stranih i domaćih partnera. Strane investicije takođe mogu imati različitu sektorsku strukturu – zavisno od toga koliko se ulaže u proizvodne i uslužne sektore privrede.

Kada se govori o potrebi privlačenja stranih investicija, mora se imati u vidu da nije dovoljno samo povećati njihove godišnje prilive, već je neophodno privući strane investicije odgovarajućeg kvaliteta odnosno strukture. Nemaju svi oblici FDI isti razvojni potencijal. Sa stanovišta tranzicijskih zemalja najveći doprinos dinamiziranju njihovih ekonomija očekuje se od *green-field* investicija u proizvodni sektor. Međutim, najveći dio FDI u većini tranzicijskih zemalja, pa tako i u BiH, direktno je vezan za proces privatiziranja, *green-field* investicija je mnogo manje. U 2007. godini u BiH su *green-field* investicije učestvovala sa 40% u ukupnim FDI. Sektorska struktura FDI u BiH takođe nije povoljna, budući da je glavina stranog kapitala uložena u djelatnosti sa niskom dodatnom vrijednošću. Sektorska struktura FDI u BiH pokazuje da je strani kapital investirano sa 48,4% u proizvodnju (i to uglavnom u proizvodnju poluproizvoda), dok je 45,7% investirano u uslužne djelatnosti. Posmatrano po godišnjim prilivima FDI u pojedine sektore u periodu 2004.-2007. godine, slika je nešto povoljnija, jer je evidentno da FDI u proizvodnji posljednjih godina rastu, dok FDI u pojedine vrste usluga uglavnom ili stagniraju ili opadaju. Navedeno je prikazano u tabeli 16.12.

Tabela 16.12 Priliv FDI u BiH po sektorima privrede

mil EUR

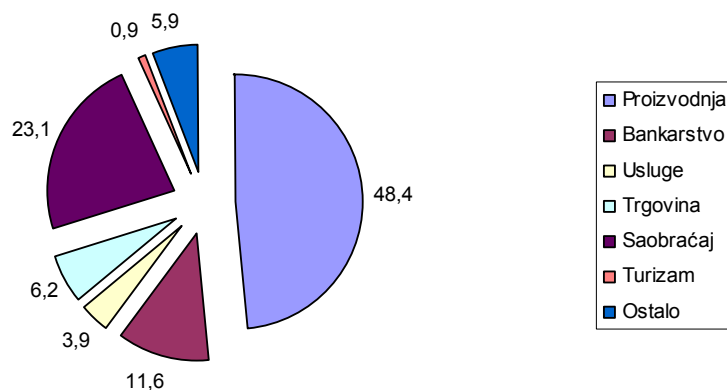
Sektori	2004.	2005.	2006.	2007.*
Proizvodnja	216	102	153	600
Bankarstvo	151	214	241	69
Trgovina	60	31	37	130
Usluge	25	28	29	5
Ostale finansijske usluge	73	92	91	31
Turizam	24	-2	-	6
Transport	9	3	2	11
Telekomunikacije	2	4	4	683
Nekretnine	7	6	7	93
Ukupno:	567	478	564	1.628

*procjena (Izvor: FIPA, Investment Opportunities 2008, Sarajevo, 2007.)

Sektorska struktura stranih ulaganja (slika 16.2) koja nije adekvatna razvojnim zahtjevima zemlje posljedica je, između ostalog, izvjesnih nedostataka u zakonima o stranim ulaganjima. U zakonu nije napravljeno diferenciranje između stranih investitora u

pogledu poreskih olakšica – poreske olakšice su date linearno, tako da nisu dodatno stimulisani investitori koji bi ulagali u proizvodne projekte izvozne orijentacije.⁴

U pogledu oblika ulaganja, glavninu FDI u BiH čini novac, tj. gotovina – 80,5%, zatim stvari (oprema i građevinski objekti) 18,7%, te prava 0,8%⁵.

Slika 16.2 Sektorska struktura FDI u BiH

Izvor: Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Informacija o direktnim stranim ulaganjima od maja 1994. do 31.12.2007. godine, Sarajevo, februar 2008.

Posmatrano po zemljama porijekla, FDI u BiH potiču iz 89 zemalja svijeta. Međutim, gotovo 90% FDI dolazi iz deset zemalja, što je prikazano u tabeli 16.13. i pratećoj slici 16.3, od kojih su pet članice Evropske unije. Najviše FDI dolazi od investitora iz Austrije, a slijede Srbija, Hrvatska i Slovenija.⁶

Tabela 16.13 Ukupne FDI u BiH po zemljama porijekla (maj 1994. - decembar 2007.) **mil EUR**

	Decembar 2005.	Decembar 2006.	Decembar* 2007.
Austrija	929	1.190	1.294
Srbija	51	65	773
Hrvatska	357	423	546
Slovenija	278	365	427
Švajcarska	51	203	337
Njemačka	221	255	270
Holandija	77	95	113
Italija	52	75	103
SAD	31	27	81
Turska	29	53	64
Ostale zemlje	387	262	633
Ukupno:	2.463	3.013	4.641

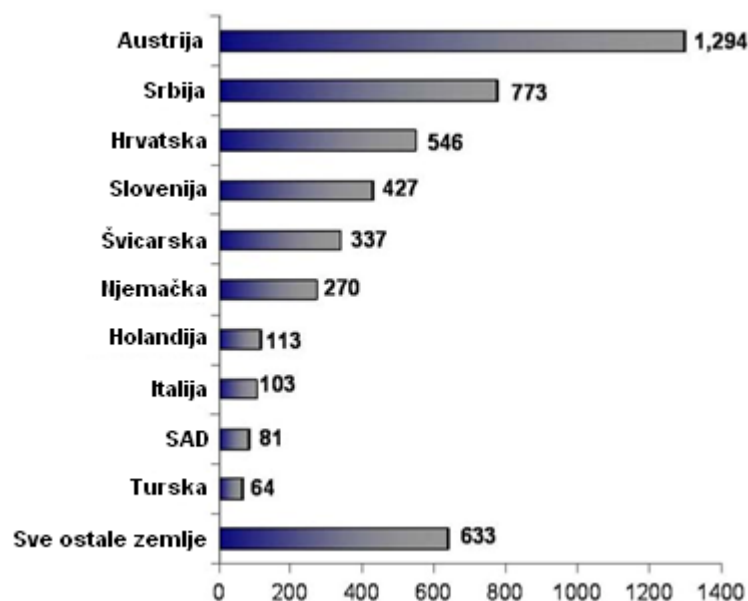
* procjena; Napomena: U FDI nije uključena reinvestirana dobit.

⁴ Prof. dr Fikret Čaušević, »Konkurentnost ekonomije i upravljanje državama kroz međunarodna pravila«, u: Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA i Svjetski ekonomski forum, »Izveštaj o konkurentnosti BiH 2004-2005. godine«, Sarajevo, 2005., str. 48.

⁵ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, »Informacija o direktnim stranim ulaganjima od maja 1994. do 31.12.2007. godine«, Sarajevo, februar 2008., str. 2.

⁶ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Ibidem, str. 2.

FDI po zemljama porijekla,
Maj 1994. - Decembar 2007.

Slika 16. 3 Ukupni FDI u BiH po zemljama porijekla

16.2.2.3. Obim i struktura FDI u Federaciji BiH⁷

Na temelju podataka Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH od 01. 01. 2008. do 31. 12. 2008. godine (tablica broj 16.14, pregled registriranih stranih ulaganja u FBiH) u Federaciju BiH je u 2008. godini ukupno uloženo 436.096.000 KM ili 59,1% od ukupnog ulaganja stranog kapitala u BiH. U 2008. godini ukupno ulaganje stranog kapitala u BiH iznosilo je 737.838.000 KM.

Tabela 16.14 Strana ulaganja u FBiH za period od 01. 01. 2007. do 31. 12. 2007. i period od 01. 01. 2008. do 31. 12. 2008.

(u 000 KM)

PERIOD OD 01. 01. DO 31.12.	2007.	2008.	INDEKS
Uložena strana sredstva	443.929	436.096	98,23

Izvor: MVTEO BiH

U tabeli 16.14. dati su usporedni podaci o stranim ulaganjima za 2007. i 2008. godinu. Iz navedene tabele uočave se da je u 2007. godini uloženo stranog kapitala u Federaciju BiH u iznosu od 443.929.000 KM, a za isti period 2008. godine uloženo je 436.096.000

⁷ Preuzeto i recenzije mr.sc.Ivice Cvjetkovića

KM. Može se konstatirati da je u 2008. godini ostvareno manje stranih ulaganja za iznos od 7,8 miliona KM ili 1,8% u odnosu na isti vremenski period u 2007.godinu. U narednoj tabeli 16.15 dat je pregled ulaganja po djelatnostima.

Tabela 16.15 Usporedni pregled stranih ulaganja u FBiH po djelatnostima ulaganja za period I – XII mjesec 2007. i 2008. godine

(u 000 KM)

Red. Br.	DJELATNOST	Iznos stranog ulaganja za period 2007.	% Učešća	Iznos stranog ulaganja za period 2008.	% Učešća	Index 2008. 2007.
1.	PROIZVODNJA	229.039	51,60	247.497	56,75	108,05
2.	TELEKOMUNIKACIJE	75.374	16,98	1.685	0,38	2,23
3.	TRGOVINA	67.001	15,10	94.910	21,76	141,65
4.	OSTALE USLUGE	66.382	14,95	-	-	-
5.	Ostala društva do 100.000 KM	3.103	0,70	5.087	1,16	163,93
6.	FINANSIJE	1.385	0,31	1.362	0,31	0,98
7.	TURIZAM	1.366	0,30	6.358	1,50	465,44
8.	USLUGE	279	0,06	13.931	3,19	4993,18
9.	BANKARSTVO	-	-	48.352	11,08	-
10.	OSIGURANJE	-	-	12.942	2,96	-
11.	PROMET	-	-	3.972	0,91	-
	UKUPNO	443.929	100	436.096	100	98,23

Izvor: MVTEO BiH

Usporedni pregled stranih ulaganja u Federaciji BiH po djelatnostima ulaganja za 2007. i 2008. godinu dat je u prethodnoj tabeli 16.15. Iz navedene tabele uočava se da je najveći dio stranih ulaganja u 2007. i 2008. godini uložen u segment proizvodnje za 8% više u odnosu na 2007. godinu. U 2008. godini u segment proizvodnje uloženo je 247,5 miliona KM ili 56,75 % od ukupno uložених sredstava.

Iz navedene tabele uočava se da je značajno ulaganje ostvareno i u segmentu trgovine i iznosi 94,9 miliona KM ili 21,7% od ukupnog stranog ulaganja u 2008. godini. Potrebno je istaći da je došlo do značajnog povećanja ulaganja u segment trgovine u 2008. godini i to za 41,6% u odnosu na 2007. godinu. Treće po veličini ulaganje dano po djelatnostima odnosi se na ulaganje u bankarstvo te je ukupno uloženo 48,3 miliona KM ili 11% od ukupnog ulaganja u 2008. godini. U narednoj tabeli 16.16 dat je pregled po zemljama ulaganja.

Tabela 16.16 Usporedni pregled stranih ulaganja u FBiH po zemljama ulaganja (značajni ulagači) za period I – XII mjesec 2007. i 2008. godine

(u 000 KM)

Red · Br.	DRŽAVA	Iznos stranog ulaganja za period I – XII 2007.	% Učešć a	Iznos stranog ulaganja za period I – XII 2008.	% Učešć a	Index 2008. 2007.
1.	AUSTRIJA	131.279	29,57	96.407	22,12	73,44
2.	HRVATSKA	123.346	27,80	53.471	12,26	43,35
3.	SLOVENIJA	30.822	6,96	154.581	35,46	501,52
4.	MAĐARSKA	23.002	5,18	2.934	0,67	13,75
5.	NIZOZEMSKA	22.254	5,01	110	0,02	0,49
6.	SAUDIJSKA ARABIJA	21.531	4,85	8.258	1,89	38,35
7.	ITALIJA	18.658	4,20	3.653	0,84	19,57
8.	UAE	18.374	4,13	-	-	-
9.	LIHTENŠTAJN	9.818	2,21	-	-	-
10.	SRBIJA	7.471	1,68	6.092	1,41	81,54
11.	ŠVEDSKA	6.907	1,55	860	0,20	12,45
12.	NJEMAČKA	6.247	1,40	8.676	1,98	138,88
13.	ŠVICARSKA	4.638	1,04	49.290	11,30	1.062,7 4
14.	SAD	4.278	0,96	6.917	1,58	161,68
15.	Ostala društva (d0 100.000 KM)	3.103	0,70	5.087	1,18	163,93
16.	POLJSKA	2.738	0,62	-	-	-
17.	VELIKA BRITANIJA	2.527	0,57	842	0,19	33,32
18.	TURSKA	2.202	0,50	9.919	2,28	450,45
19.	DANSKA	1.255	0,28	-	-	-
20.	ŠPANIJA	1.173	0,26	-	-	-
21.	CRNA GORA	774	0,17	1.600	0,37	206,71
22.	SLOVAČKA	558	0,13	-	-	-
23.	ISLAND	360	0,08	205	0,06	56,94
24.	ČEŠKA REPUBLIKA	293	0,07	1.893	0,43	646,07
25.	FRANCUSKA	205	0,05	16,6	0,03	80,97
26.	LUXEMBURG	116	0,03	9.876	2,26	8.513,7 0

27.	KUVAJT	-	-	4.500	1,04	-
28.	HONG KONG	-	-	4.325	0,99	-
29.	NORVEŠKA	-	-	4.067	0,93	-
30.	BUGARSKA	-	-	1.941	0,45	-
31.	BAHREIN	-	-	300	0,07	-
32.	BELGIJA	-	-	126	-	-
	UKUPNO	443.929	100	436.096	100	98,23

Izvor: MVTEO BiH

U tabeli 16.16 dat je usporedni pregled stranih ulaganja u Federaciju BiH po zemljama ulaganja u 2007. i 2008. godini. Iz navedene tabele uočava se da se najveće strano ulaganje u 2007. godini odnosilo na Austriju, a u 2008. godini na Sloveniju. Tako je u 2007. godini najveći priliv stranog ulaganja ostvaren iz Austrije u iznosu od 131,2 miliona KM ili 29,6 %, zatim slijedi Hrvatska u iznosu od 123,3 miliona KM ili 27,8%, a na trećem mjestu po visini uložених sredstava u FBiH otpada na Sloveniju sa ulogom od 30,8 miliona KM ili 6,9%.

Međutim, u 2008.godini došlo je do promjene i najveći priliv stranog ulaganja ostvaren je iz Slovenije te iznosi 154,5 miliona KM ili 35,4% od ukupno ostvarenog ulaganja u 2008. godini, zatim slijedi Austrija sa uložених 96,4 miliona KM ili 22,1%, zatim Hrvatska sa uložених 53,4 miliona sredstava ili 12,26%. U narednoj tabeli 16.17 dat je pregled ulaganja po gradovima ulaganja u Federaciji BiH.

Tabela 16.17 Usporedni pregled stranih ulaganja u FBiH po gradovima ulaganja za period I – XII 2007. i 2008. godine
(u 000 KM)

Red. Br.	GRAD	Iznos stranog ulaganja za period I – XII 2007.	% Učešća	Iznos stranog ulaganja za period I – XII 2008.	% Učešća	Index 2008. 2007.
1.	SARAJEVO	166.856	37,58	150.820	34,58	90,38
2.	LUKAVAC	114.485	25,78	1.919	0,44	1,67
3.	MOSTAR	78.538	17,70	64.942	14,89	82,64
4.	ZENICA	11.535	2,59	69.122	15,85	599,23
5.	TRAVNIK	11.062	2,49	2.563	0,58	23,16
6.	BIHAĆ	7.204	1,54	28.131	6,45	390,49
7.	TOMISLAV GRAD	4.947	1,11	6.345	1,45	128,25
8.	JAJCE	2.932	0,66	11.450	2,62	390,51

9.	ČITLUK	2.053	0,46	7.098	1,62	345,73
10.	VISOKO	1.409	0,31	2.060	0,47	146,20
11.	ŠIROKI BRIJEG	1.223	0,27	2.033	0,46	166,23
12.	TEŠANJ	898	0,20	1.389	0,31	154,67
13.	GRADAČAC	869	0,19	14.819	3,39	1705,29
14.	LJUBUŠKI	-	-	-	-	736,2
15.	TUZLA	418	0,09	7.222	1,65	1727,75
16.	DRVAR	391	0,08	293	0,06	74,93
17.	ČAPLJINA	312	0,07	1.699	0,38	544,55
18.	VITEZ	180	0,04	3.878	0,88	2154,44
19.	Ostali	31.746	8,51	30.296	6,93	95,43
	UKUPNO	443.929	100	436.096	100	98,23

Izvor: MVTEO BiH

Iz navedene tabele uočava se da je najveće ulaganje u 2008. godini ostvareno u Sarajevo u iznosu od 150,8 miliona KM ili 34,5% od ukupnog ulaganja u FBiH. Na drugom mjestu po visini ulaganja u 2008. godini nalazi se Zenica gdje uloženo 69,1 milion KM ili 15,8%, zatim slijedi Mostar sa uloženi 64,9 miliona KM ili 14,9%.

16.2.3 Investicijska klima u BiH

„Reći da je Bosna i Hercegovina u proteklih pet godina nazadovala, bilo bi netačno. Reći da je značajno napredovala, bilo bi nerealno. Istina se kao i obično krije negdje između ove dvije krajnosti. Ako uzmemo u obzir situaciju iz koje je BiH započela svoj poslijeratni razvoj, onda je napredak, iako spor, svakako evidentan i veoma značajan. S druge strane, ako sagledamo razvoj zemalja u regionu (koje, iako neopterećene proteklom ratom na način na koji je to BiH, svakako prolaze kroz veoma teške i turbulentne procese tranzicije) i uzmemo u obzir naša očekivanja, onda zaista možemo reći da je Bosna i Hercegovina u fazi stagnacije.“

Bosna i Hercegovina je zemlja koja je u proteklih petnaest godina iskusila tri tipa tranzicije:

1. tranziciju od rata ka održivom miru;
2. tranziciju od politički kontrolirane ekonomije do tržišne ekonomije;
3. tranziciju od ekonomije pokretane međunarodnom pomoći do samoodržive ekonomije.

Druga dva tranzicijska procesa još uvijek su u toku. Iako su postignuti određeni pozitivni rezultati, strukturne reforme se, usljed uticaja različitih eksternih i internih

faktora kako političkih tako i ekonomskih, nisu odvijale planiranom brzinom. Sporost u provođenju reformi, posebno procesa privatiziranja, nepovoljno se odrazila na ekonomsku aktivnost u zemlji. Sve je to neminovno uticalo na investicijsku klimu u BiH odnosno na političke, pravne, institucionalne i makroekonomske uvjete koji tvore ambijent za strane investicije.

16.2.3.1 Politička stabilnost

Sigurnost investicije, kao jedan od ključnih faktora za donošenje odluke o investiranju, u velikoj mjeri zavisi od političke stabilnosti u zemlji primaocu investicije i u njenom okruženju. Kad je u pitanju politička situacija u BiH, evidentno je da već niz godina postoji izražen nekomercijalni rizik investiranja. Politički sistem u BiH zbog svoje kompleksnosti i izloženosti stalnim promjenama ne može osigurati adekvatnu stabilnost. Brojni faktori uzrokuju ovakvo stanje sistema, ali su najuticajnije tranzicija iz jednog političkog sistema u drugi, kojem se populacija još uvijek nije prilagodila, i sukobljavanje etničkih interesa koje opstruira funkcioniranje državnih institucija.

Istraživanja javnog mnijenja pokazuju da postoji dominantan osjećaj političke i institucionalne nestabilnosti i nepovjerenja građana u rad domaćih i stranih institucija. Razlozi su prije svega u slabim državnim strukturama usljed etničke podijeljenosti, kompleksnog državnog uređenja zasnovanog na dominaciji partikularnog i nacionalnog nad državnim i općim interesom, zatim u nemogućnosti postojećih institucija da osiguraju vidljiv i kontinuiran napredak, nemogućnosti donošenja odluka unutrašnjim konsenzusom, te i dalje visokoj zavisnosti od međunarodnog faktora u procesu političkog odlučivanja.⁸

Na osnovu kretanja indeksa političke i međunacionalne stabilnosti BiH kojeg uglavnom karakterizira opadajući trend tokom 2007. i prve polovine 2008. godine, evidentno je da je u posljednje vrijeme došlo do značajnog pogoršanja političke i institucionalne situacije u zemlji u odnosu na period 2000.-2006. godine.⁹ „Protekla je godina (2007.) bila godina općih političkih sukoba..., te sve veće zabrinutosti i involviranosti međunarodne zajednice. Sve ovo je pratio i sveprisutan osjećaj paralize institucija, pogotovo na državnom nivou, te gotovo totalni nedostatak napretka po pitanju reformi ili članstva u EU. Stanje je dodatno otežalo i pogoršanje ekonomske klime... Postupno su i stalno rasle tenzije (1) između entiteta, (2) između i unutar različitih etničkih grupa, te (3) između domaćih političara i njihovih evropskih ili drugih međunarodnih sugovornika.“¹⁰

Indeks socijalne stabilnosti, koji odražava probleme sa kojima se BiH suočava kao društvo, zabilježio je pad tokom 2007. i 2008. godine. Različiti politički događaji i ekonomski pritisak koji generira konstantno visoku stopu nezaposlenosti, niska primanja, porast cijena goriva i osnovnih životnih namirnica, nedostatak odgovarajućih Vladinih

⁸ Ibidem, str. 37

⁹ UNDP, Sistem ranog upozoravanja, »Godišnji izvještaj 2007«, Sarajevo, 2007., str. 78

¹⁰ Ibidem, str. 7-9.

socijalnih programa i dr., doveli su do osjetnog porasta pesimizma kod populacije i rasta socijalne napetosti, što povećava mogućnost pojave javnih nemira.¹¹

Političku situaciju u BiH dodatno komplicira pripadnost zemlje regionu koji je izložen konstantnim političkim turbulencijama, pa i oružanim sukobima, počev od kolapsa bivše Jugoslavije, preko previranja u Makedoniji, razdvajanja Srbije i Crne Gore do uvijek aktuelnog pitanja nezavisnosti Kosova. Sva ta događanja imaju negativan uticaj na percepciju investitora o regionu kao cjelini i o državama koje mu pripadaju pojedinačno.

16.2.3.2 Pravni i institucionalni okvir

16.2.3.2.1 Pravni okvir

Pravni okvir za strana ulaganja u BiH kreiran je od izvora međunarodnog i domaćeg prava koji se neposredno ili posredno odnose na tu oblast. U prvu grupu spadaju multilateralne konvencije koje je BiH potpisala, prihvatila ili odobrila, te bilateralni sporazumi koje je zaključila, a u drugu grupu Ustav, zakonska i podzakonska akta. Posebnu važnost pravnim aktima međunarodnog karaktera daje činjenica da oni predstavljaju hijerarhijski višu vrstu pravnih izvora u odnosu na domaća pravna akta: „U slučaju sukoba, odredbe međunarodnih sporazuma i ugovora u kojima Bosna i Hercegovina predstavlja jednu od strana imaju jaču pravnu snagu od odredaba ovog zakona.” (Zakon o politici stranih direktnih ulaganja BiH, čl. 24.)

Pravni akti međunarodnog karaktera:

BiH je u periodu 1993.-1997. godine postala potpisnica nekoliko multilateralnih konvencija, među kojima izdvajamo sljedeće: „Konvencija o rješavanju investicionih sporova između država i državljana drugih država iz 1965. godine” (ICSID), „Konvencija o Multilateralnoj agenciji za garantovanje investicija iz 1987. godine” (MIGA Convention), te „Energy Charter Treaty” iz 1994. godine (ECT).

Bilateralni sporazumi koji utiču na oblast stranih ulaganja su sporazumi o unapređenju i zaštiti investicija, te sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. Svrha sporazuma o investicijama jeste obezbjeđenje pravne sigurnosti, zaštite, adekvatnog tretmana, pa i povlaštenog položaja za strane investitore, uz istovremenu zaštitu interesa države domaćina. Sadržaj im je u većini slučajeva tipiziran. Na taj način postiže se da pravni tretman svih stranih investitora bude isti. Najvažnije odredbe odnose se na nediskriminatorni tretman stranih investitora i njihovih investicija (nacionalni tretman ili tretman najpovlaštenije nacije), zaštitu od nekomercijalnih rizika (rizik od rata, drugih oružanih sukoba ili nemira, rizik od nacionaliziranja ili ekspropiranja i garantiranje slobodnog transfera sredstava koja potiču od investicije).

Od kraja rata do danas, BiH je potpisala/ratificirala 36 sporazuma o unapređenju i zaštiti stranih ulaganja, i to sa sljedećim zemljama, odnosno organizacijama: Austrija, Belgija i Luksemburg, Bjelorusija, Češka, Danska, Egipat, Francuska, Finska, Grčka,

¹¹ Ibidem, str. 13-14.

Holandija, Hrvatska, Indija, Iran, Italija, Jordan, Katar, Kina, Kuvajt, Mađarska, Makedonija, Malezija, Moldavija, Njemačka, Pakistan, Portugal, Rumunija, Sjedinjene Američke Države, Slovenija, Srbija i Crna Gora, Španija, Švajcarska, Švedska, Turska, Velika Britanija, Ukrajina, OPEC Fond za međunarodni razvoj. Određeni broj sporazuma takođe je iniciran, ili je u postupku pregovaranja, i to sa sljedećim zemljama: Albanija, Alžir, Bugarska, Libija, Poljska, Republika Irska, Ruska Federacija i dr.¹²

Za strane investitore takođe su od značaja sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. BiH je do danas potpisala 27 takvih sporazuma, sa sljedećim zemljama: Belgija, Češka, Danska, Egipat, Francuska, Finska, Grčka, Holandija, Hrvatska, Iran, Italija, Jordan, Kipar, Mađarska, Moldavija, Norveška, Njemačka, Pakistan, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Švedska, Turska, Velika Britanija, Ujedinjeni Arapski Emirati. Inicirani su, ali još uvijek ne i potpisani sporazumi o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja sa Albanijom, Austrijom, Bjelorusijom, Katarom, Kuvajtom, Latvijom, Makedonijom, Malezijom, Maltom, Rusijom, Sirijom i Španijom.¹³

Domaće zakonodavstvo:

Jedan od prvih koraka koji je BiH učinila u pravcu stvaranja pogodnog ambijenta za strane investicije bio je početak stvaranja adekvatnog zakonskog okvira koji bi pružio ne samo pravnu sigurnost, već i niz povlastica stranim investitorima. U poslijeratnom periodu doneseni su brojni zakonski akti koji neposredno ili posredno utiču na investicijsku i poslovnu klimu u BiH: zakoni koji se odnose na strane investicije (Zakon o politici direktnih stranih ulaganja BiH, Zakon o stranim ulaganjima FBiH, Zakon o stranim ulaganjima RS), te zakoni o slobodnim zonama, o koncesijama, o privatizaciji, o preduzećima, o radu i zapošljavanju, o prenošenju vlasništva itd.

Cilj zakonodavstva kojim se neposredno uređuje oblast stranih investicija je da se ustanovi jasna, transparentna, predvidljiva i stabilna politika stranih ulaganja i uspostavi pravni okvir koji će obezbijediti prava, povlastice i zaštitu stranih ulagača.¹⁴ Osnovu ovog zakonodavstva predstavlja Zakon o politici direktnih stranih ulaganja, usvojen na državnom nivou 1998. godine. Radi se o okvirnom, tj. „krovnom“ zakonu kojim se reguliraju osnovne politike i principi učešća stranih investitora u privredi BiH. Ovaj zakon ocijenjen je od strane međunarodne zajednice kao nediskriminatoran i veoma liberalan.

Zakoni o stranim ulaganjima na entitetskom nivou usvojeni su tek nekoliko godina kasnije (u FBiH 2001. godine, u RS 2002. godine). Razlog odlaganja bila je vrlo slaba saradnja između državne i entitetskih vlasti u navedenom periodu koja je onemogućila stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora, odnosno stvorila ozbiljne barijere za razvoj preduzetništva uopće, pa tako i za strana ulaganja.¹⁵

¹²http://www.komorabih.ba/UserFiles/Image/Sprazumi_web_novembar_07.pdf; <http://www.fipa.gov.ba/#>

¹³http://www.komorabih.ba/UserFiles/Image/Sprazumi_web_novembar_07.pdf; <http://www.fipa.gov.ba/#>

¹⁴ Zakon o politici direktnih stranih ulaganja, »Službeni glasnik BiH«, br. 17/98 i 13/03, Preambula, str. 303.

¹⁵ Prof. dr Fikret Čaušević, »Konkurentnost ekonomije i upravljanje državama kroz međunarodna pravila«, u: Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA i Svjetski ekonomski forum, »Izveštaj o konkurentnosti BiH 2004-2005. godine«, Sarajevo, 2005., str. 48.

Ipak, u cilju objektivnosti i činjenica, potrebno je navesti da je u Federaciji BiH još 1995. godine donesen Zakon o stranim ulaganjima („Sl. Novine. FBiH“ broj 2/95). Temeljem navedenog Zakona je vršen upravni postupak, tj. registriranje direktnih stranih investicija u Federaciji BiH, a koje je obavljalo od 1996. godine Federalno ministarstvo trgovine i turizma, tj od formiranja istog Ministarstva.¹⁶

Zakon o politici direktnih stranih ulaganja u BiH („Sl. Glasnik BiH“ broj. 17/98.) donesen je tri godine kasnije i u članku 5. navedenog Zakona definirano je pod a) „Strani ulagači u BiH moraju registrirati svoja pojedinačna ulaganja kod nadležnog organa Države i kod nadležnog organa u odgovarajućem entitetu“.

U kontekstu naprijed iznijetog, u Federaciji BiH donesen je novi Zakon o stranim ulaganjima (SL. Novin. FBiH“ broj 61/2001.), a koji je potpuno usklađen sa Zakonom o politici stranih ulaganja BiH („Sl.glasnik BiH“ broj 17/98.). Temeljem navedenog Zakona doneseni su i objavljeni podzakonski akti i to: Pravilnik o registriranju direktnih stranih ulaganja („Sl. Novine Federacije BiH“ broj 15/02); Uredba o uvjetima i postupku za naknadu stranom ulagaču u slučaju izvlaštenja ili drugih mjera koje imaju slične posljedice („Sl. Novine FBiH“ broj 30/02). Zakonom o politici direktnih stranih ulaganja u BiH, člankom 5. bilo je definirano da se moraju registrirati pojedinačna ulaganja istovremeno kod nadležnog organa države i kod nadležnog organa entiteta, a isto je stvaralo prepreku, sa aspekta vremenske dimenzije, za registriranje stranih ulaganja.

U cilju skraćenja postupka registriranja direktnih stranih ulaganja donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini (Sl. Glasnik BiH“ broj. 13/03). Navedenim Zakonom u članku 1. pod (a) definirano je da: „Strani ulagači u Bosni i Hercegovini moraju registrirati svoje pojedinačna ulaganja kod nadležnog organa države“, i time je prestala obveza registriranja direktnih stranih ulaganja u entitetima. Istovremeno je u Federaciji BiH donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o stranim ulaganjima („Sl. Novine Federacije BiH“ broj 50/03.), a u navedenom Zakonu je definirano da prestaje obveza registriranja direktnih stranih ulaganja u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Potrebno je istaći da su u cilju skraćenja roka registriranja stranih ulaganja i dovođenja tog postupka u ravan sa zemljama EU, preduzete određene aktivnosti, tj.:

„Vijeće ministara BiH usvojilo je Izvješće Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH o procjeni efekata izmjene Zakona o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini i Upute o registriranju ... direktnih stranih ulaganja.

U prosincu 2007. godine Vijeće ministara je, uz pomoć Svjetske banke, pokrenulo pilot projekt procijene efekata promjene regulative, čime je pokazana zainteresiranost da se BiH približi najboljim svjetskim praksama, uključujući i novi sistem donošenja propisa ustanovljen u EU, saopćilo je Vijeće ministara BiH. Ovaj zajednički projekt se odnosio na odredbe Zakona o politici direktnih stranih ulaganja i njegovih provedbenih akata. Definirane su četiri oblasti u okviru kojih se vrši procjena uticanja izmjena Zakona i

¹⁶ Preuzeto i recenzije mr.sc.Ivice Cvjetkovića

podzakonskih akata i to: ekonomska oblast, oblast društvenih uticaja, zaštita okoline i oblast javne uprave.

Nakon sveobuhvatnih konsultacija kao najbolja opcija ocijenjena je ona koja predviđa pojednostavljenje procedura registriranja stranih ulaganja i provođenja reformi, uključujući pripremu i objavljivanje novih instrukcija, odnosno podzakonskih akata. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH zaduženo je da, u skladu sa prihvaćenom opcijom Izvješće, pristupi reformama Zakona o politici direktnih stranih ulaganja u BiH i Uputu o registriranju direktnih stranih ulaganja, s ciljem unapređenja regulatornog okvira za strane investitore u BiH." (Biznis.ba/onasa, 16.04.2009.)

Na kraju, treba istaći da mnoštvo pravnih akata na međunarodnom, državnom i entitetskom nivou koji reguliraju strana ulaganja stvara određene poteškoće u praksi. Prvenstveno postoji potreba usklađivanja pravnih akata koji indirektno tretiraju strane investicije sa principima i rješenjima datim u krovnom zakonu. Također je neophodno dalje liberaliziranje regulative koja se odnosi na poslovanje, te pojednostavljivanje i skraćivanje administrativnih procedura. Konačno, u procesu približavanja EU potrebno je, shodno direktivama iz Bijele knjige, donijeti niz novih akata koja se odnose na ovu oblast, kao i uskladiti postojeće sa pravnom regulativom EU. Stoga se može zaključiti da je izgradnja pravnog okvira za strane investicije u BiH i dalje otvoren proces.

16.2.3.2.2 Institucije

Prema Ustavu BiH oblast stranih investicija je u nadležnosti državnih institucija. Institucija direktno odgovorna za vođenje ove oblasti je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.

Pri Vijeću ministara BiH formirana je prije nekoliko godina Agencija za promociju stranih investicija (FIPA – Foreign Investments Promotion Agency) sa ciljem privlačenja FDI u BiH i podsticanja postojećih stranih investitora da prošire i razvijaju svoje poslovanje u BiH. FIPA pruža niz različitih besplatnih usluga stranim investitorima, kao što su: informiranje o poslovnom i investicijskom okruženju (pravnom okviru, olakšicama za investiranje, makroekonomskim i poslovnim trendovima), identifikiranje i prezentiranje investicijskih mogućnosti (investicijskih projekata u fazi razvoja ili spremnih za realiziranje, kompanija u procesu privatiziranja, lokalnih kompanija koje traže partnere), povezivanje stranih investitora sa javnim i privatnim sektorom, itd.

Na prijedlog FIPA, Vijeće ministara BiH je u septembru 2007. godine ustanovilo Fond za podršku stranim investitorima (Foreign Investors Support Fund), kako bi se novim i postojećim investitorima pružio finansijski podsticaj za ulaganja u projekte koji otvaraju nova radna mjesta, uvode nove ekološki prihvatljive tehnologije, podstiču razvoj nerazvijenih područja i povećavaju izvoz. Na taj način se BiH pridružila zemljama u regionu koje u svrhu privlačenja stranih investicija takođe dodjeljuju sredstva poticaja stranim investitorima. Sredstva Fonda za 2008. godinu iznose dva miliona KM, a osigurana su iz budžeta institucija BiH.

Vanjskotrgovinska komora BiH takođe je jedna od institucija na državnom nivou angažiranih na unapređenju poslovne i investicijske klime u BiH. Pored redovnih aktivnosti u tom pravcu, Vanjskotrgovinska komora je u junu 2008. godine, zajedno sa komorama iz ostalih zemalja zapadnog Balkana, pokrenula projekat „Partneri za promociju investicija“. Projekat je pokrenut u saradnji sa Eurokomorom i uz sufinansiranje od strane Evropske komisije, a sa ciljem unapređenja okruženja za FDI i privlačenja stranih investitora u region.

U BiH od 2006. godine djeluje i neprofitna poslovna asocijacija pod nazivom Vijeće stranih investitora (FIC – Foreign Investors Council), čiji ciljevi su takođe unapređenje investicijske i poslovne klime, te razvijanje komunikacije i kooperacije između stranih investitora i državnih institucija u BiH.

16.2.3.3 Makroekonomska situacija

Neposredno nakon rata BiH je, bilježeći dvocifrene stope rasta stimulisanog prilivom značajnih iznosa međunarodne pomoći, ubrajana među najbrže rastuće ekonomije svijeta. Nakon što se poslije nekoliko godina međunarodna pomoć počela smanjivati, a da u ulozi glavnog izvora finansiranja razvoja nije bila u dovoljnoj mjeri zamijenjena privatnim investicijama, domaćim i stranim, stopa rasta se naglo smanjila – od 2000. godine do danas prosječna stopa rasta kretala se oko 5% godišnje. Stoga je BiH tek deceniju nakon rata uspjela postići predratni nivo GDP. Procijenjeni nivo GDP u 2007. godini iznosio je 11,6 milijardi EUR. Uslužni sektor još uvijek daleko najviše doprinosi stvaranju GDP – preko 50%, dok industrija i poljoprivreda značajno zaostaju. Učešće privatnog sektora u stvaranju GDP kreće se oko 55%, što je ispod prosjeka za zemlje zapadnog Balkana. Siva ekonomija raste i procjenjuje se da se kreće u intervalu od 30 do 40% od GDP, što je čini jednim od većih problema za privredu BiH.

Zahvaljujući ubrzanju ekonomske aktivnosti, iako nedovoljnom za neki vidni napredak, stopa nezaposlenosti se u posljednjih nekoliko godina počela smanjivati, te je sa oko 40% pala na 30%, što je još uvijek zabrinjavajuće visok nivo nezaposlenosti. Izvoz se takođe povećao i iz godine u godinu sve brže raste, ali je trgovinski deficit i dalje jedan od gorućih problema bosanskohercegovačke ekonomije. Trgovinski deficit dostigao je iznos od 4,14 milijardi EUR odnosno 35,6% od GDP, što se smatra enormno visokim trgovinskim deficitom u poređenju sa veličinom ekonomije.

BiH je, stoga, još uvijek u grupi srednje razvijenih zemalja sa niskim dohotkom. Smanjivanje međunarodne pomoći, sporo provođenje strukturnih reformi, nepostojanje odgovarajućeg makroekonomskog menadžmenta i insistiranje na makroekonomskoj stabilnosti po svaku cijenu, glavni su ekonomski uzroci nedovoljnog ekonomskog napretka BiH. U tabeli 16.18 prikazani su opći ekonomski pokazatelji za BiH.

Tabela 16.18 Opći ekonomski pokazatelji BiH (2000-2007.)

Pokazatelji	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.
GDP (mlrd EUR)	5,5	5,9	6,6	7,4	8,1	8,7	9,8	11,6
GDP per capita (EUR)	1.660	1.786	1.958	2.214	2.388	2.561	2.873	3.412
Stopa rasta realnog GDP (%)	5,5	4,5	5,5	3,0	6,3	4,3	6,2	8,0
Rast industrijske proizvodnje (%)	8,8	12,2	9,2	4,8	9,0	10,0	11,0	10,0
Prosječna neto plata (EUR)	190	209	228	247	258	275	300	322
Godišnja stopa inflacije (%)	4,8	3,1	0,4	0,6	0,4	3,7	6,1	4,9
Stopa nezaposlenosti (%)	39,7	40,3	40,9	42,0	43,2	31,1	30,0	28,0
Devizne rezerve (mil EUR)	522	1.379	1.270	1.428	1.779	2.160	2.787	3.420
Trgovinski deficit (mil EUR)	-3,00	-3,31	-3,52	-3,67	-3,68	-4,01	-3,41	-4,14

Izvori: Agencija za statistiku BiH, Centralna banka BiH; FIPA

Prethodno navedeni pokazatelji pokazuju da je ipak moguće i uz današnji prioritetan cilj, stabilan tečaj i cijene, ostvariti i određeni rast stope GDP. Međutim, ovdje je neophodno apostrofirati da, u slučaju BiH, GDP se temeljio na rastu unutarnje potrošnje i obnovi, te isti nije riješio problem nezaposlenosti. Naprotiv, nezaposlenost se ne smanjuje, što znači da nije bitna samo stopa rasta nego i njegova struktura. Neophodno je da u strukturi rasta GDP primarnu ulogu treba dobiti tzv. realni sektor (industrija, energetika, građevinarstvo), a osnovni uvjet za njegov dugoročni rast jeste izvoz. Potrebno se podsjetiti da se razvoj tercijarnog sektora u razvijenim zemljama odvijao paralelno sa rastom tzv. realnog sektora¹⁷.

Međutim, ako analiziramo rast GDP u postotcima u 2007.godini isti je iznosio 8% realnog rasta (isključen utjecaj inflacije), a to je rezultat vrijedan pažnje. No, ako se uđu u strukturu GDP, ne samo u 2007. godini, nego i u svim prethodnim godinama mjesta samozadovoljstvu nema.

Nedovoljno se ulaže u proizvodnju da bi ista dala veće efekte u strukturi GDP. Površnim uvidom, dolazi se do zaključka da se rast GDP prije svih odnosio na trgovinu i usluge, a da industrija ostvaruje skromne stope rasta GDP.

Već niz godina ekonomisti i političari, kako domaći tako i strani, očekuju i predviđaju da će BiH već jednom učiniti revolucionaran pomak u pravcu izgradnje samoodržive ekonomije – da će značajno povećati ekonomsku aktivnost, smanjiti nezaposlenost i trgovinski deficit, privući velike iznose FDI, te postati član Svjetske trgovinske organizacije i kandidat za članstvo u Evropskoj uniji. Svaku godinu BiH završava neispunjenih očekivanja u pogledu ekonomskog napretka. Sudeći prema pokazateljima iz

¹⁷ Preuzeto i recenzije mr.sc.Ivice Cvjetkovića

prvog polugodišta ove godine sadržanim u istraživanjima UNDP Sistema ranog upozoravanja, isti slučaj će vjerovatno biti i sa 2008. godinom.

16.2.4 Zašto (ne)ulagati u BiH: prednosti i nedostaci BiH kao investicijske destinacije

Prilikom donošenja odluke o investiranju, strani investitori prvenstveno uzimaju u obzir dva faktora: sigurnost buduće investicije i postojanje profitabilnog poslovnog okruženja. Prvi faktor podrazumijeva pravnu sigurnost i zaštitu od nekomercijalnog (političkog) rizika, a drugi se odnosi na smanjenje komercijalnog rizika investiranja.

16.2.4.1 Barijere za strano investiranje

Bosna i Hercegovina je u poslijeratnom periodu učinila određene pomake u pravcu smanjivanja nekomercijalnog i komercijalnog rizika investiranja, odnosno stvaranja povoljnog ambijenta za FDI. Međutim, relativno nizak nivo FDI u zemlji ukazuje da su brojne barijere dolasku stranog kapitala još uvijek prisutne.

Kao značajne neekonomske – političke, pravne i institucionalne – barijere privlačenju FDI u BiH, brojna istraživanja su identificirala sljedeće:

- politička nestabilnost u zemlji i regionu,
- pravna nesigurnost (nizak nivo primjene usvojene pravne regulative i neefikasno sudstvo),
- nedovoljno razvijene tržišne institucije (nerazvijenost tržišta kapitala, nemobilnost tržišta rada),
- duge i složene administrativne procedure za registriranje i poslovanje preduzeća,
- korupcija na svim nivoima državne administracije i društva u cjelini,
- nepostojanje jedinstvenog ekonomskog prostora,
- nepostojanje strategije industrijskog i tehnološkog razvoja (nemogućnost da se predvidi koja pozicija će, u smislu državnih olakšica ili podsticaja, biti namijenjena, u budućnosti, pojedinim industrijama u koje se danas ulaže),
- sporo provođenje strukturnih reformi, prvenstveno privatizacije gdje značajan dio ukupnog državnog kapitala još uvijek nije privatiziran,
- sporo rješavanje pitanja koja se tiču vlasništva nad zemljištem, restitucije imovine i ponovnog uspostavljanja sistema registriranja vlasništva u BiH, a koja su od ključnog značaja za strane ulagače,
- sporo političko, institucionalno, pravno i ekonomsko približavanje Evropskim integracijama.

Ekonomske karakteristike investicijske klime u BiH koje nepovoljno utiču na stav stranih investitora su:

- makroekonomska situacija koju karakterizira relativno nizak nivo ekonomske aktivnosti, visoka stopa nezaposlenosti, visok trgovinski deficit i sl.,

- neadekvatna privredna struktura,
- malo tržište,
- destimulativna poreska politika,
- nerazvijena infrastruktura,
- nedostatak adekvatnog makroekonomskog menadžmenta,
- siva ekonomija.

Po mišljenju poslovne zajednice u BiH, među najproblematičnijim barijerama za poslovanje u BiH, već niz godina, izdvaja se nekoliko faktora neekonomskog karaktera: neefikasnost vladine administracije, nestabilnost vlade, nestabilnost politika i korupcija.¹⁸

Većina ovih neekonomskih i ekonomskih barijera, kao npr. politička nestabilnost, pravna nesigurnost, siva ekonomija, korupcija, neadekvatna poreska politika, nije specifična za BiH, već je zajednička mnogim tranzicijskim zemljama. Evidentno je da se sa svim tim problemima suočavaju i ostale zemlje zapadnog Balkana, usljed čega percepcija stranih investitora o regionu u cjelini nije posebno povoljna. Utvrđeno je da ovaj region zaostaje za „novom“ Evropom više nego što „nova“ Evropa zaostaje za „starom“ Evropom.¹⁹

Međutim, situaciju za BiH usložnjava činjenica da se ona, u poređenju sa svojim susjedima, suočava sa nekim dodatnim problemima koji je čine još manje privlačnom stranim investitorima. BiH je, u odnosu na ostale bivše jugoslovenske republike, politički i ekonomski najviše pogođena raspadom Jugoslavije i višegodišnjim ratom. Politički je najnestabilnija u regionu zbog stalno prisutne etničke podijeljenosti. Upravo su etničke podjele razlog i tome da BiH ima najsloženije državno uređenje i skupu i glomaznu državnu administraciju. Političke i etničke podjele takođe usporavaju procese strukturnih reformi, usljed čega BiH zaostaje za drugim zemljama regiona na putu ka pridruživanju Evropskoj uniji.

Po indeksu globalne kompetitivnosti (GCI – Global Competitiveness Index)²⁰ koji utvrđuje Svjetski ekonomski forum, BiH je u periodu 2007.-2008. godine bila na 106. mjestu, što u odnosu na period 2006.-2007. godine predstavlja pad za 15 mjesta. BiH je jedina zemlja SEE+²¹ regiona koja se nalazi na listi „Top 10 neuspjeha“ prema kretanju GCI indeksa, i to na visokom drugom mjestu, poslije Bugarske.²² Po indeksu poslovne konkurentnosti (BCI – Business Competitiveness Index), BiH je, za razliku od Bugarske,

¹⁸ Zlatko Lagumdžija i grupa autora MIT Centra, „Kompetitivnost Bosne i Hercegovine i regiona Jugoistočne Evrope 2007-2008“, Regionalni ekonomski forum Jugoistočne Evrope i Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA, Sarajevo, 2007., str. 110-111.

¹⁹ Zlatko Lagumdžija i dr., Ibidem, str. 115.

²⁰ „GCI (Global Competitiveness Index) daje holistički presjek kritičnih faktora koji određuju produktivnost i kompetitivnost zemalja, grupisanih u 12 stubova kompetitivnosti: institucije, infrastruktura, makroekonomija, zdravlje i osnovno obrazovanje, visoko obrazovanje i specijalistička naobrazba, efikasnost tržišta robe, efikasnost tržišta rada, sofisticiranost finansijskih tržišta, tehnološka spremnost, veličina tržišta, sofisticiranost biznisa i inovativnost.“ („Izveštaj o kompetitivnosti BiH“)

²¹ „SEE+ region“ čine zemlje Zapadnog Balkana, te Bugarska, Grčka, Rumunija, Slovenija i Turska.

²² Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA i Svjetski ekonomski forum, „Izveštaj o kompetitivnosti BiH 2007-2008. Godine“, Sarajevo, novembar 2007., str. 3.

Hrvatske, Rumunije i Turske, koje su u posljednje tri godine kontinuirano poboljšavale svoju poziciju, u stalnom padu na rang listi koju čini 178 zemalja. Ako posmatramo komponente BCI, prema jednoj od njih – kvalitetu poslovnog okruženja - BiH se nalazi na posljednjem mjestu SEE+ regiona, iza Albanije i Moldavije.

16.2.4.2 Podsticaji stranom investiranju

BiH ne može stranim investitorima ponuditi neke posebne pogodnosti kao što je npr. bogatstvo u prirodnim resursima, ali kao i bilo koja druga zemlja ima određene potencijale koji se, ukoliko se adekvatno koriste, mogu ekonomski razviti i na taj način povećati atraktivnost BiH kao investicijske destinacije.

U prednosti BiH kao investicijske destinacije najčešće se ubraja sljedeće:

stabilno makroekonomsko okruženje

- Zahvaljujući aranžmanu valutnog odbora i fiskalnoj disciplini, BiH ima stabilnu i konvertibilnu valutu vezanu za euro. Konvertibilna marka je najstabilnija valuta u regionu.
- Inflacija je dugi niz godina bila manja od 1%, da bi nakon uvođenja PDV u izvjesnoj mjeri porasla (na 6% u 2006. godini), ali je zadržana pod kontrolom.

reformiran bankarski sistem

- Bankarski sistem je gotovo u potpunosti privatiziran uz enormno visoko učešće stranog kapitala (preko 70% privatnog kapitala u bankarskom sektoru je stranog porijekla). Radi se o sektoru u kojem je privatizacijski proces izvršen veoma brzo, uz značajne reforme koje su doprinijele njegovoj stabilnosti i efikasnosti.

stručna, a relativno jeftina radna snaga

- Ovo je jedna od pozitivnih strana ambijenta za investiranje u BiH, ali nije specifična, budući da se radi o zajedničkoj odlici većine tranzicijskih ekonomija.

privatizacijski projekti

- Budući da tzv. strateška preduzeća u oblasti telekomunikacija, energetike, rudarstva i sl., koja su predviđena za tendersku privatizaciju, još uvijek nisu privatizirana, otvara se niz mogućnosti za potencijalne investitore.

zone slobodne trgovine

- BiH je 22.11.2007. godine pristupila sporazumu o zoni slobodne trgovine (CEFTA) koja obuhvata osam zemalja regiona: Albanija, BiH, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Moldavija, Srbija i UNMIK/Kosovo. BiH je takođe potpisala sporazum o slobodnoj trgovini sa Turskom.

preferencijalan izvozni režim u EU i u nekoliko velikih vanevropskih zemalja

- BiH je već niz godina korisnica preferencijalnog režima izvoza u EU, koji podrazumijeva mogućnost izvoza robe porijeklom iz BiH (pod uvjetom da zadovoljava standarde EU) bez carina i kvota. Preferencijalni režim odobren je do

2010. godine. U međuvremenu je BiH (17.06.2007. godine) potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU koji predviđa dalje liberaliziranje trgovine između BiH i EU. BiH takođe koristi preferencijalni režim izvoza u Kanadu, SAD, Japan, Rusiju i Tursku, ali samo za određeni broj proizvoda.

nekoliko profitabilnih sektora privrede

- Kao sektore potencijalno atraktivne za strane investitore, brojne studije međunarodnih i domaćih institucija identificirane su sljedeće: poljoprivreda i prehrambena industrija, šumarstvo i prerada drveta, rudarstvo i metalurgija, automobilska industrija, energetika, građevinarstvo, informacijske i komunikacijske tehnologije, bankarski i finansijski sektor, turizam.

agencija za promociju FDI (FIPA)

- FIPA je državna agencija čiji je cilj privlačenje FDI putem unapređenja investicijske klime. U tu svrhu FIPA pruža pomoć državnim institucijama u identifikiranju barijera za strane investitore i iznalaženju rješenja, te različite besplatne usluge stranim investitorima.

značajno liberaliziran režim stranih ulaganja, zakonske povlastice i zaštita za strane investitore

Povlastice za strane investitore ustanovljene Zakonom o politici direktnih stranih ulaganja BiH ogledaju se u sljedećem: izuzeće od plaćanja uvoznih carina na opremu namijenjenu investiranju (izuzev za putničke automobile i aparati za kockanje); pravo otvaranja računa u bilo kojoj komercijalnoj banci u domaćoj ili drugoj konvertibilnoj valuti; pravo na slobodan i bez odlaganja transfer u inostranstvo prihoda od investicije; zaštita od nacionalizacije, eksproprijacije i drugih mjera sličnog efekta; pravo na zapošljavanje stranih radnika shodno zakonima o radu i imigraciji; pravo na reinvestiranje dobiti od investicije u bilo koji sektor (izuzev sektora vojne industrije i javnog informiranja za koja su zakonom ustanovljena izvjesna ograničenja); nacionalni tretman za strane investitore u pogledu posjedovanja nekretnina; pravo na osnivanje slobodnih zona; pravo na korištenje slobodnih zona uz olakšice u vidu izuzeća od plaćanja PDV i uvoznih carina za proizvodnu opremu, te slobodnog investiranja i slobodnog transfera dobiti i sredstava od investicije. Prava i povlastice, kao i obaveze, ustanovljene za strane investitore ovim zakonom ne mogu se promijeniti ili otkazati kasnije donesenim zakonima ili propisima. Ukoliko ti drugi zakoni ili propisi obezbjeđuju povoljniji tretman stranom investitoru, strani investitor ima pravo odabrati režim prema kojem će se regulirati njegova investicija.

Poreske olakšice za investitore, kako domaće tako i strane, utvrđene su entitetskim zakonima. Zakon o porezu na dobit kompanija Federacije BiH²³ obezbjeđuje sljedeće olakšice: izuzeće od plaćanja poreza na dobit u godini u kojoj poreski obveznik 30% svojih prihoda ostvari putem izvoza; izuzeće od plaćanja poreza za petogodišnji period, ukoliko u tom periodu bez prekida poreski obveznik investira u proizvodnju na teritoriji

²³ Službeni list Federacije BiH br. 32a/97 i 29/00

FBiH minimalno 20 miliona KM (tokom prve godine tog perioda minimalno 4 miliona KM); izuzeće od plaćanja poreza na dobit u godini tokom koje poreski obveznik zaposli na period od najmanje godinu dana 50% invalidnih lica i/ili lica sa posebnim potrebama.²⁴ U Republici Srpskoj je zakonom ustanovljeno umanjenje poreske osnovice za iznos investiran u mašine i opremu za obavljanje proizvodne djelatnosti za koju je poreski obveznik registriran (važenje odredbe do 31.12.2008. godine).

U pogledu ograničenja za strano investiranje, zakon ih utvrđuje svega nekoliko. Investiranje u vojnu industriju i javno informiranje podliježe obavezi dobijanja prethodnog odobrenja od strane nadležnog entitetskog organa, a strani ulog u glavnici preduzeća u tim sektorima ne može biti veći od 49%. Ograničenja u pogledu investiranja u javnu politiku, zdravstvo i zaštitu okoliša vrijede podjednako i za domaće i za strane investitore.

Zakonima iz oblasti stranih investicija i bilateralnim sporazumima o investicijama čija je BiH potpisnica, garantirana je zaštita stranih investitora i njihovih investicija. Međutim, budući da je politički rizik, kao jedna od komponenti nekomercijalnog rizika, izuzetno visok kako za BiH tako i za region, u zemlji postoje i institucije koje pružaju garancije za investiranje uz podršku relevantnih međunarodnih organizacija: EU Investment Guarantee Trust Fund kojim administrira članica Svjetske banke Multilateralna agencija za investicijske garancije (MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency), US Overseas Private Investment Corporation (OPIC) i nacionalna agencija za garantiranje investicija (IGA - Investment Guarantee Agency).

U „Strategiji BiH o integriranju u EU“ date su određene preporuke o daljim aktivnostima koje BiH treba preduzeti u cilju približavanja aktima i praksi EU u oblasti kretanja kapitala, a koje bi takođe trebale djelovati u pravcu privlačenja stranih investicija²⁵:

- debirokratizirati procedure za sticanje vlasničkih prava na nekretninama;
- uspostaviti nacionalne instrumente za poticaj privlačenju *green-field* stranih investicija i učešće inokapitala u razvojnim i privatizacijskim programima u prerađivačkoj industriji;
- kreirati jedinstven sistem transfera kapitala iz BiH u inostranstvo, ali i između rezidenata i nerezidenata unutar BiH;
- pripremiti se za ukidanje ograničenja u vezi s ulaganjima i sticanjem imovine u pojedinim sektorima;

²⁴ Novi Zakon o porezu na dobit kompanija FBiH stupio je na snagu 01.01.2008. godine, ali odredbe ranijeg zakona kojima se uređuje smanjivanje poreskih obaveza nastavljaju se primjenjivati do isteka perioda u kojem mogu biti korištene.

²⁵ Vijeće ministara BiH, Direkcija za evropske integracije, „Strategija integriranja BiH u Evropsku uniju“, Sarajevo, 2005-06.

- početi s javnom promocijom i informiranjem javnosti o pranju novca i usmjeravati tehničku pomoć u ovu oblast.

16.3 Mogući pravci djelovanja države za uklanjanje i ublažavanje tehnološkog zaostajanja i ograničenja u funkciji razvoja industrije i bržeg pristupa EU fondovima, te stvaranje uvjeta za modernu, profitabilnu izvozno-orijentiranu industrijsku proizvodnju

U realiziranju cilja revitaliziranja i razvoja industrijske proizvodnje zakonodavni i izvršni organi na nivou države, entiteta i kantona trebaju ubrzati i ostvariti aktivnosti u oblastima:

- Formirati ekspertni tim, sa nivoa države koji će analizirati dokumente Strategije razvoja industrije u Evropskoj uniji, te na osnovu istih uskladiti strategiju razvoja industrije u BiH, i shodno FBiH.
- Formirati tim pravnih eksperata na nivou države koji će inicirati usklađivanje domaćih zakona sa zakonskom regulativom u zemljama EU u sferi industrije, energetike, saobraćaja i slično.
- Kroz edukaciju kadrova u organima uprave FBiH (Ministarstvo industrije, energije i rudarstva FBiH, kantonalna ministarstva industrije i energije), neophodno je osposobiti strukture da prilagode domaće zakonske norme, normativima u EU iz oblasti industrije, energetike i dr. Neophodno je pojednostaviti postojeće procedure u implementiranju investicija u sektoru industrijske proizvodnje.
- Kadrovski i materijalno ojačati Institut za standarde, kako bi proces prihvatanja i implementiranja tehničkih standarda i tehničkih propisa u formi pravilnika iz EU brže ušao u primjenu u školski i industrijski sistem BiH.
- Materijalno ojačati obrazovni sistem, shodno sistemima u EU, sa stanovišta opreme, kadrova i prostora. Strukturu kadrova obrazovati prema potrebama tržišta radne snage u Bosni i Hercegovini i deficitarnim zanimanjima u zemljama EU.
- Na visokoškolskim institucijama koje imaju kritičnu masu kvalitetnih kadrova, inicirati formiranje tehnološko- razvojnih centara, instituta sposobnih da učestvuju na razvojnim projektima iz fondova EU.
- Kroz bilateralne ugovore pojačati i ostvariti međudržavnu saradnju zemalja Balkana u obrazovanju i istraživačko-razvojnih projekata za potrebe industrijskih kompleksa istih, te u zajedničkom nastupu prema razvojnim fondovima u EU.

- Kroz bilateralne ugovore sa razvijenim industrijskim zemljama u EU, omogućiti domaćim kadrovima specijalističko dodatno obrazovanje na njihovim institucijama koje rade na razvojnim programima u sektoru industrije.
- Kroz elemente porezne i carinske politike stimulirati investicije u savremena sredstva rada i razvojne programe industrijskog kompleksa.
- Kroz carinsku i poreznu politiku stimulirati primjenu vlastitih izvora energije, posebno iz obnovljivih, u industrijskim kapacitetima, u Bosni i Hercegovini.
- Kroz tarifnu politiku u energetici stimulirati primjenu pojačane energetske efikasnosti u industrijskim kapacitetima u Bosni i Hercegovini.
- Kroz proces privatiziranja metalurških kapaciteta, ugovorima obavezati investitore o proširenju palete proizvoda neophodnih domaćoj metalnoj i metaloprerađivačkoj industriji.
- Kroz inspekcijske aktivnosti sa nivoa entiteta neophodno je poboljšati kontrolu rada nižih državnih organa u provođenju procesa privatizacije i novih investicionih aktivnosti u sektoru industrije, energetike i dr.
- Kroz sistem privrednih i obrtničkih komora uvezati privrednike i tehnološko razvojne centre u cilju permanentnog obrazovanja kadrova i razvoja proizvoda i tehnologija. Realizirati kvalitetne baze podataka od svih učesnika u industrijskom i obrazovnom sektoru i, putem elektronskih medija, prezentirati ih privrednoj javnosti.
- Ustrojiti godišnju klasifikaciju razvoja proizvodnih i istraživačkih firmi na nivou Bosne i Hercegovine po sektorima industrijske proizvodnje i prezentirati ih domaćoj i EU privrednoj javnosti.

Zbog složenih procedura u parlamentima BiH i FBiH na donošenju novih zakona i korekciji postojećih, dio neophodnih normativa treba implementirati kroz odluke Vlade FBiH, a kroz proces usvajanja zakona realizirati detaljnu harmonizaciju istih sa setom odgovarajućih domaćih normi.

Smatramo neophodnim navesti i pregled preporuka iz dokumenta „Bosna i Hercegovina Ocjena investicijske klime“ iz lipnja 2008. godine, koji je dat sažeto u tabeli 16.19.²⁶

²⁶ ICA BH Poglavlje 2 Administrativne i regulatorne prepreke za poslovanje u Bosni i Hercegovini

Tabela 16.19 Sažeti pregled preporuka u ključnim oblastima

Reforme koje se sugeriraju	Kratkoročne preporuke	Srednjoročne preporuke
Pokretanje poslovanja ²⁷	<p>Eliminirati zahtjev za potvrdom da osnivači kompanije nemaju poreskih dugovanja.</p> <p>Revidirati i, ako je moguće, eliminirati zahtjev za pečatom ili štambiljem kompanije.</p> <p>Eliminirati zahtjev vezan za otvaranje bankovnog računa (koristiti smjernice dobre prakse).</p> <p>Eliminirati zahtjev da kompanije objave pravilnik.</p>	<p>Učiniti registraciju preduzeća potpuno administrativnim procesom; to će pomoći i pri ubrzavanju rada sudskih sistema.</p> <p>Učiniti dostupnim standardizirane dokumente za osnivanje preduzeća.</p> <p>Preći na sistem šaltera na kojem se izvršava cijeli proces odjednom (one-stop shop) za dobijanje odobrenja za pokretanje poslovanja.</p> <p>Dostavljanje jedinstvene prijave na mreži.</p>
Pribavljanje licenci	<p>Eliminirati preliminarnu verifikaciju instalacija za grijanje i električnu energiju, projekata za sisteme vodosnabdijevanja i kanalizacije, te studija o sprečavanju požara i eksplozija.</p> <p>Racionalizirati zahtjeve za informacijama vezanim za korištenje zemljišnih parcela.</p> <p>Obezbijediti lak pristup informacijama o svim zahtjevima vezanim za licenciranje.</p>	<p>Uspostaviti ciljne iznose za smanjivanje opterećenja koje predstavljaju licence; to bi trebalo da prati jedinstvena agencija.</p> <p>Stvoriti jedinstveni šalter za odobravanje projekata.</p> <p>U znatnoj mjeri ubrzati registraciju zgrada u knjizi katastra.</p>
Plaćanje poreza	<p>Konsolidirati višestruke uplate poreza.</p> <p>Racionalizirati plaćanje poreza na imovinu smanjivanjem broja uplata na 1 (ili možda 1 po kvartalu).</p> <p>Uključiti lokalne poreze na imovinu u opće uplate poreza na imovinu. Prenijeti dio ukupnih prihoda od poreza na imovinu na lokalne organe kroz transfer između nivoa vlasti.</p>	<p>Ponuditi usluge prijavljivanja poreza na mreži.</p> <p>Konsolidirati različite poreze. Poreska uprava bi mogla rezervirati uplate poreza za različite namjene (opći vladini prihodi, doprinosi za socijalno osiguranje, prihodi od lokalnih poreza itd.)</p>

Nadalje, smatramo da bi trebalo nastaviti raditi i donijeti Zakon o sistemu državne pomoći u Bosni i Hercegovini. Taj zakon, odnosno njegov nacrt klasificira oblike državne pomoći kako slijedi:²⁸

- Pomoć za izvoz,
- Državna pomoć za mala i srednja preduzeća,
- Državna pomoć za svrhe zaštite okoliša i uštede energije,
- Državna pomoć za saniranje ili restrukturiranje privrednih subjekata,
- Državna pomoć za nove investicije i za kreiranje novih radnih mjesta,
- Državna pomoć za istraživanje i razvoj,
- Državna pomoć za zapošljavanje,
- Državna pomoć za obuku,
- Državna pomoć za tekuće održavanje proizvodnje,
- Državna pomoć za privredne subjekte u specifičnim sektorima.

²⁷ Entiteti su sproveli probni projekt sistema registracije preduzeća koji uključuje zajedničke i jedinstvene procedure i obrasce i korištenje jedinstvene baze podataka.

²⁸ Finalno savjetodavno mišljenje projekta za radnu grupu o tekstu nacrta zakona o sistemu državne pomoći u Bosni i Hercegovini

16.4 Zaključna razmatranja

Na temelju u materijalu navedenog da se zaključiti da postoje različiti načini poticaja industrijske proizvodnje ali da oni nisu dovoljno, i na kvalitetan način iskorišteni. Razloga za to ima više, a uglavnom su političke, pravne, institucionalne i ekonomske prirode.

Provedena istraživanja ukazala su na konkretne probleme koji se javljaju pri korištenju različitih načina poticaja i uglavnom se dobro poklapaju s nalazima i drugih studija koje su rađene na našim prostorima posljednjih godina.

Evidentno je da je BiH, kao i ostale tranzicijske zemlje, već u prvim godinama tranzicijskog procesa nastojala na različite načine stimulirati priliv FDI. Istraživanja, međutim, pokazuju da nivo FDI nije korespondirao nivou stimulativnih politika. Štaviše, BiH je, po godišnjem prilivu FDI, godinama bila pri dnu rang liste tranzicijskih zemalja, čak iza svih zemalja regiona zapadnog Balkana. Budući da ni kvanitet niti kvalitet FDI nisu dostigli očekivan i potreban nivo, odnosno nivo koji bi mogao osigurati značajniji pozitivan uticaj na privredu zemlje, strane investicije za BiH još uvijek ne predstavljaju bitan dodatni izvor finansiranja i dinamiziranja privrede.

Pozitivan stav i stimulativna politika prema FDI su potrebni, ali nisu jedini način privlačenja FDI, već treba unapređivati i ostale faktore koji podižu konkurentnost domaće ekonomije. *Condition sine qua non* za privlačenje stranih investitora jeste uređena država i ekonomija. Nepostojanje organizirane države i socio-ekonomskog sistema ne mogu se kompenzirati nikakvim podsticajnim mjerama, a to se upravo pokazalo na primjeru BiH.

Nemogućnost BiH da privuče veći obim FDI, naročito onih boljeg kvaliteta, upravo je posljedica nedovoljno povoljne investicijske klime u poređenju sa mnogim drugim tranzicijskim zemljama koje međusobno konkuriraju u nastojanju da privuku strane investitore. Zemlja koju karakteriziraju još uvijek značajno visok politički rizik, nedovršena privatizacija, neprovođenje zakona, birokratija, korupcija, nedovoljno stimulativan poreski sistem, nerazvijena infrastruktura, i koja je, uz to, bez perspektive skorog pristupanja Evropskoj uniji, ne može se opisati kao atraktivna destinacija za FDI. Politička i ekonomska situacija u zemlji moraju se značajno poboljšati da bi se strane investicije privukle u željenom obimu.

Osim toga, mora se imati u vidu da se pozitivni efekti FDI ne generiraju automatski. FDI mogu u određenoj mjeri podići nivo produktivnosti i povećati izvoz. S druge strane, one su često direktno vezane za disproporcionalan rast uvoza, narušavanje konkurencije, odnosno formiranje stranih monopola, te stvaranje zavisnosti države i ekonomije zemlje primaoca od stranog kapitala. Osnovna karakteristika FDI je da se radi o privatnim, profitno-orijentiranim investicijama, a ne o stranom kapitalu koji pritiče u zemlju u svrhu podsticanja njenog razvoja.²⁹ Konačno, nemaju svi oblici FDI isti razvojni potencijal. Prednost treba dati *green-field* investicijama ispred preuzimanja ili spajanja preduzeća,

²⁹ "Strani kapital ne dolazi da pomogne zemlji domaćinu da se razvije, već da stvara profit, a to su dvije potpuno različite stvari." (Branko Horvat, "Ekonomika brzog razvoja", Forum Bosnae 12/01, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2001.)

investicijama u proizvodni umjesto uslužni sektor, investicijama u proizvodnje sa visokim nivoom dodate vrijednosti, kao i većim *spill-over* efektima.

Da bi FDI generirale potencijalne pozitivne efekte u BiH, neophodno je da se njihov priliv poveća, ali uz aktivan i selektivan pristup u smislu uticaja na strukturu investicija, koordiniranje sa ostalim dinamizirajućim faktorima i uključivanje FDI u razvojnu strategiju zemlje.

Što se tiče mogućih pravaca djelovanja države, pored navedenih u posljednjem poglavlju, smatramo neophodnim ukazati na značaj obrazovanja na svim nivoima i u tom se segmentu očekuje od države jasnije opredjeljenje i strateško opredjeljenje.

Literatura

- [1] Cvijanović, V., Kušić, S., Izravna strana ulaganja kao izvori financiranja, *Financijska teorija i praksa* 26 (4) str. 879-893, Zagreb, 2002.
- [2] Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA i Svjetski ekonomski forum, Izvještaj o konkurentnosti BiH 2004-2005. godine, Sarajevo, 2005.
- [3] Akademija nauka i umjetnosti BiH, Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA i Svjetski ekonomski forum, Izvještaj o kompetitivnosti BiH 2007-2008. godine, Sarajevo, novembar 2007.
- [4] Brkić S., Međunarodni sporazumi kao pravni okvir za strane investicije u Bosni i Hercegovini, pristupni rad, Postdiplomski studij Ekonomskog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, s.a.
- [5] Čalović D., Brkić S., Direktne strane investicije kao dinamizirajući faktor tranzicijskih ekonomija, Međunarodna konferencija Ekonomskog fakulteta u Sarajevu ICES2003 Globalizacija i politička ekonomija razvoja u tranzicijskim ekonomijama, Sarajevo, BiH, oktobar 2003.
- [6] FIPA, Investor Guide 2007, Sarajevo, 2007.
- [7] FIPA, Investment Opportunities 2008, Sarajevo, 2007.
- [8] Horvat B., Ekonomika brzog razvoja, Forum Bosnae 12/01, Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2001.
- [9] Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Informacija o direktnim stranim ulaganjima od maja 1994. do 31.12.2007. godine, Sarajevo, februar 2008.
- [10] Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Izvještaj o FDI u BiH, Radni materijal, Sarajevo, 2003.
- [11] Svjetska banka, Jedinica za smanjenje siromaštva i ekonomsko upravljanje za Region Evrope i Centralne Azije, Ekonomski memorandum za BiH, maj 2005.
- [12] UNDP, Sistem ranog upozoravanja, Godišnji izvještaj 2007. , Sarajevo, 2007.
- [13] UNDP, Sistem ranog upozoravanja, Istraživanje 2000-2006., Specijalni izvještaj, Sarajevo, 2006.
- [14] Vijeće ministara BiH, Direkcija za evropske integracije, Strategija integriranja BiH u Evropsku uniju, Sarajevo, 2005-06.
- [15] Vijeće ministara BiH, Vlada Federacije BiH, Vlada Republike Srpske, Srednjoročna razvojna strategija BiH – PRSP (2004-2007) , Sarajevo, april 2004.
- [16] Zakon o politici direktnih stranih ulaganja, Službeni glasnik BiH br. 17/98 i 13/03
- [17] Zakon o porezu na dobit kompanija, Službeni list Federacije BiH br. 32a/97 i 29/00
- [18] Lagumdžija Z. i grupa autora MIT Centra, Kompetitivnost Bosne i Hercegovine i regiona Jugoistočne Evrope 2007-2008., Regionalni ekonomski forum Jugoistočne Evrope i Centar za menadžment i informacione tehnologije EFSA, Sarajevo, 2007.
- [19] ICA BH Poglavlje 2 Administrativne i regulatorne prepreke za poslovanje u Bosni i Hercegovini, lipanj 2008.

Internet izvori:

- [1] www.fipa.gov.ba, <http://www.fipa.gov.ba/#>

- [2] www.komorabih.ba,
http://www.komorabih.ba/UserFiles/Image/Sprazumi_web_novembar_07.pdf
- [3] www.ews.undp.ba
- [4] www.ebrd.com, <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/mptfdi.xls>